

II. BÖLGESEL SORUNLAR
ve
TÜRKİYE SEMPOZYUMU
1-2 Ekim 2012

BİR SOSYAL HAREKETİN ANATOMİSİ: PKK VE KÜRT SORUNU ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ

Adem PALABIYIK*

* Arş.Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Muş

ÖZ

Özellikle son on yıldır Türkiye’de konuşulmaya başlanan ve sonrasında oldukça farklı bir yol izleyen Kürt Sorunu ile onun en başlarda bir getirisi gibi görünen PKK arasındaki ilişkisi günümüzde oldukça farklı bir boyuta ulaşmıştır. Sosyolojik anlamda, tarih bilimi ile yapılacak bir analiz ile PKK ve Kürt Sorunu arasında artık paralel bir ilişkinin olamayacağı artık izah edilmeye muhtaç bir gerekçedir. Bugün ETA ve IRA gibi örgütlerin analiz edilmesiyle PKK’nın analiz edilmesi oldukça farklı bir yaklaşım ister. Doğu ve G. Doğu’yu görmeyen bir Türk Sosyologu’nun yaptığı analizin ne kadar reel olabileceği tartışma konusu olabilir. Sosyolojik anlamda Türkiye’nin sorunları yer ve zamana göre değişmektedir. Bugün Türkiye’nin Doğu ve G. Doğu’sunda yaşanan ve gittikçe ayrıştırıcı bir unsura dönen kangrenleşmiş bir Radikal Kürt Sorunu karşısında Türk Sosyolojisi ne yapabilmektedir?Bu açıdan bir şiddet hareketi olarak PKK ile Kürt Sorunu arasındaki farklılığın sosyolojik mahiyette dile getirilmesi, konuya bakış açısındaki farklılıkları ortaya koyma adına yararlı olacaktır.

Bu çalışmada PKK ile Kürt Sorunu arasındaki ilişki sosyolojik bir perspektifle izah edilmeye çalışılacak, PKK’nın tarihsel yapısı ile alakalı olarak bilgi verilecek, kuruluş ideolojisi olarak neden sosyalizmi seçtiği fakat sonrasında bu ideolojinin nasyonal-sosyalizme evirildiği tartışılacak, Türkiye’deki devrimci sol hareketten nasıl nemalandığı ortaya konulacak, PKK’nın ilk bayrak motifinde orak-çekiç varken neden 1990’dan sonra bu amblemlerin kullanılmadığı sorgulanacak, periferel coğrafyadan niçin vazgeçilemediği sorusuna cevap aranacak, Kürt Sorunu ile arasında nasıl bir ilişki olduğu ortaya konulacak, şiddetin Kürt halkı arasında kabul görüp görmediği tartışılacak, din kavramının Kürtler arasında nasıl bir etkiye sahip olduğu sorgulanacak ve tüm bunların bir kimlik mücadelesi mi yoksa bir ulus inşası mı olduğu ikilemine cevap verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Kürt, Milliyetçilik, PKK, Kürt Sorunu, Sosyalizm.

1.GİRİŞ

Sosyoloji ya da sosyal bilim bütün dünya için yeni bir bilim sayılır. Bundan 140 yıl kadar önce Fransa'da doğmuştur. 1789 devriminden sonra bunalımlar içinde kıvranan, bir türlü dengesini bulamayan Fransa'da aydınlar dikkatlerini toplum sorunları üzerinde toplamışlardır. İşte Fransa'da sosyoloji ya da sosyal bilim böyle bir dönemde 1830-1850 yılları arasında Auguste Comte ile Le Play'nin elinde doğmuştur. Kısa zamanda, Avrupa toplumlarına, Amerika Birleşik Devletlerine ve bütün uygar dünyaya yayılan sosyoloji, bizde de 50-60 yıllık bir gecikmeyle başlarında etkisini gösterdi. Yurdumuzda bundan 60 yıl kadar önce başlayan sosyoloji hareketlerinin iki büyük yayıcısı vardır. Biri Comte-Durkheim sosyolojisini yayan Ziya Gökalp, biri de Le Play'nin "Science Sciale"ini yayan Prens Sabahattin'dir (Köseihal, 1993: 5). Peki, sonrasında gelişen sosyolojik dil ve söylemler, Köseihal'i haklı çıkarmış mıdır, evet demek zor. Çünkü günümüzde sosyal hayat geliştikçe ve karmaşıklaştıkça, politikaların belirlenmesi, problemlerin giderilmesi, kısaca herhangi bir sosyal faaliyet için bilimsel çalışma sonucu ortaya çıkarılmış olan bilgiye giderek daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal dünyadaki mevcut bilginin kavranması ve dondurulmuş bir gerçek olarak kabul edilmeyerek yeni bilgilere yol açması için *sosyolojik bir düşünme* tarzına gerek duyulmaktadır (Birkök, 1998: 1). Bir bilgi kolunun bilimsel kimliğini kazanabilmesi için kendine öz alan, amaç ve metodunun bulunması gereklidir. Auguste Comte'tan sonra bir duraklama olmuştu; fakat Durkheim ve arkadaşlarının çalışmalarıyla sosyoloji bugün en verimli aşamaya ulaşmıştır. Son zamanlarda bu alandaki konuşma, tartışma ve tartışmalar yalnızca çeşitli görüş farklarına inhisar etmektedir. Durkheim okulu sosyolojiyi o kadar kökleştirmiş ve verimli kılmıştır ki, bugün bu disiplinin bilimsel niteliğinden şüphe etmeye kimsenin hakkı kalmamıştır. Şüphesiz normal gelişme yanında küçük bazı saptırıcı yönelmeler de olmuştur (Taplamacıoğlu, 1969: 3). Sosyolojinin ilk döneminin temel birtakım özelliklerinden bahsedilebilir: Birincisi, ilk dönem sosyoloji ansiklopedisttir; insan toplumunun tarihinin ve toplumsal hayatın tümünü kapsamayı amaçlar. İkinci olarak, tarih felsefesinin ve daha sonraları evrim teorisinin etkisiyle, toplumsal evrimin temel aşamalarını ve işleyişini açıklamaya çalıştığı için de evrimcidir. Üçüncü olarak, doğal bilimlere benzer bir biçimde pozitif bir bilim sayılmaktadır. 18. Yüzyılda sosyal bilimlere fizik bilimini model almışlardır. Sosyoloji de bu etkilerin sonucu olarak 19. Yüzyılda, toplumu bir organizma olarak tasarlamış, dolayısıyla biyolojiyi model almıştır. Dördüncü olarak, genel bir bilim olma amacında olan sosyoloji, buna rağmen 18. Yüzyıldaki siyasal ve ekonomik sorunlarla ilgilenmiş, yeni sanayi toplumunun bilimi olmuştur (Bottomore, 1977: 8-9).

2.SOSYOLOJİK SÖYLEMLER

Sosyolojik manada yıllardır ortaya koymaya çalıştığımız tezler, hipotezler ya da kuramlar, bir türlü Türkiye'nin sorunlarını çözmeye muktedir olamadılar. Zijderveld'in belirttiği gibi Akademik sosyologların raflarını doldurdukları çalışmaları onlara sadece puan getirmekle kalmış görünmektedir (Zijderveld, 2007), biz de bu ifadeye şunu ekleyebiliriz; ülkemizin önde gelen sorunları ile alakalı olarak bu tür çalışmalar hep bir yönüyle eksik görülmüşlerdir ve hala da bu imajı değiştiremeyen bir görüntünün taşıdığı söylenebilir. Türk sosyolojisinin ortaya koyduğu hem teorik hem de pratik çalışmaların sosyoloji anlamında kütüphanecilik anlayışından öteye gidemediği ne yazık ki ileri sürülebilecek bir yaklaşım olabilir. Yine Zijderveld'in belirttiği gibi "sosyolojinin ruhunu çalmak da" (Zijderveld, 2007: 15) üstümüze yok gibidir. Kurduğumuz teoriler ya da oluşturmaya çalıştığımız kuramlar hep aşırıya (birkaçı hariç) tamamlanmış ve aynı zamanda bu yaklaşımlar estetiksel anlamda da çekiciliğini yitirmiştir. Mills'e göre günlük hayat içinden çıkılması güç bilinmezliklerle dolu. Bunlarla karşılaşan sıradan insan onların üstesinden gelemediğini düşünmekte İnsanlar toplumsal sorunların kaynağını ve çözüm yollarını tarihsel realitede ortaya çıkan çeşitlerde aramamakta ve kendileri ile ötekiler arasında mevcut karşılıklı etkileşimi görebilecek bir düşünsel yeteneğe sahip olamamakta. (Mills, 2007: 12) Burada sosyal bilimciye düşen görevler ise: bireysel sorunların gerçekte birer toplumsal soruna dayandığını göstermek ve toplumsal sorunların değişik bireyler için taşıdığı anlamları ortaya koymaktır (Mills, 2007: 308) ki sosyal bilimciyi teknisyenden ayıran da bunlardır (Mills, 2007: 348). Bu görevlerin karşılanabilmesi için de sosyologların bağımsız bir akılla düşünmesi şarttır (Mills, 2007: 319). Bu yeteneği kullanacak olan sosyal bilimcilere Mills'in tavsiyeleri şunlar: Zanaatınızın ehli olun. Katı ve değişmez işlem ve yöntemlere itibar etmeyin. Çalışmanızın gerektirdiğine inandığınız tarihsel dönemler arasında karşılaştırmalara dayanan kurgular yapmaktan kaçınmayın. Çalışmanız boyunca insan doğasını ve tarih imajınızı sürekli göz önünde tutun. Çalışmalarınızda klâsik sosyal analiz geleneğinin mirasçısı olduğunuzu unutmayın. İncelemek için seçeceğiniz sorunların resmî biçimde ifade olmuş kamu sorunlarıncı ya da özel sorunlarca belirlenmesine izin vermeyin (Mills, 2007: 368-371). Sosyolojik düşünme de tarih boyunca süregelen bilgi birikiminin sağladığı bir düşünce ve dolayısıyla da davranış biçimidir (Birkök, 1998 :19-20).

3.TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ VE YERELLEŞEME SORUNU

Sosyolojinin Türkiye'ye girişi ve etkilerinin görülmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine rastlamaktadır. Türkiye'de ondokuzuncu yüzyılın başından günümüze epistemik bunalım yaşanmaktadır. Bu bunalımın kaynağında, bütünüyle toplum değil, ondokuzuncu yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ülkelerinde, Batılı Devletler'in de Osmanlı İmparatorluğu'nda tesis ettiği elçilikler ve yine Batılı Devletler'in Osmanlı toprakları üzerinde tesis ettiği "yabancı okullar" ekseninde doğarak büyümüş entelektüel bir zümrenin, bir epistemik azınlığın, bir epistemik cemaatin bunalımıdır" (Arslan, 2007: 3). Bu dönemde Osmanlı, gerileme dönemindedir ve imparatorluk çöküş süreci yaşamaktadır. Devletin ileri gelenlerinin, aydınların ve padişahın ortak amaçları kötü gidışı durdurma, bu amaçla XVIII. Yüzyıldan itibaren hızlı bir modernleşme süreci başlamıştır. Modernleşmede Osmanlı'nın etkilendiği yer Avrupa, özellikle de Fransa olmuştur. Batı ile temaslar 19. Yüzyılda Tanzimat ile birlikte askeri, siyasi, hukuki, felsefi, ekonomik ve sosyal alanlara olmak üzere imparatorluğun tamamına hakim olmuştur. Modernleşme, Türkiye'de devlet öncülüğünde başlamış ve Batı model alınmıştır. Türkiye'de modernleşmenin temel özelliklerine bakıldığında, bu sürecin Batılılaşma olarak algılandığı görülmektedir. 'Osmanlı Batılılaşması Batı'yı hayranlıkla tercih değil, zorunluluğun sonucudur. Batılılaşma bir dış zorlamadan çok, bir iç kararın sonucu

başlamıştır' (Ortaylı, 1983:137). Böylece Cumhuriyet döneminde de devam edecek olan modernleşme süreci devletin en başta gelen ideali olarak benimsenmiştir. Modernleşme hareketleri ile paralel olarak Türkiye'de sosyolojinin etkilerinin görülmeye başlaması II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte olmuştur. Osmanlı-Türk aydınlarının zihninde varolan "sosyal ve politik krizden nasıl çıkılacağı", "ülkenin nasıl kurtarılabilceği" gibi problemlerin ön planda olduğu bir dönemde ilk etkiler görülmeye başlamıştır (İlyasoğlu, 1983: 2164). Bu dönemin önde gelen düşünürlerinden birisi olan Prens Sabahattin (1878-1948) Science Sociale okulunun etkisi altındadır. Prens Sabahattin *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir* adlı eserinde Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili birçok saptama yapmıştır. Prens'e göre Doğu toplumları ile Batı toplumlarının temel farkı, sosyal yapılarının farklılığıdır. Türkiye'nin ilerlemesinin önündeki engel Batıcıların iddia ettiği gibi din değildir, "ilerlemeye engel olan dinimiz değil, sosyal yapımızdır" (Sabahattin, 1965: 41'den akırtan Durdu-Hız, 2004: 2-3) Prens Sabahattin'e göre. Türkiye'de sosyoloji, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecini yaşadığı bir dönemde modernleşme hareketlerinin etkisiyle başlamıştır. Devlet yöneticileri reform hareketlerinde askeri ve teknik gelişmelere ağırlık verirken, Avrupa'ya gönderilen veya sürülen öğrenciler, aydınlar felsefi ve siyasi düşünme akımlarına önem vermişlerdir. Hem devletin hem de aydınların bu dönemdeki ortak amacı devleti kurtarmaktır. Devleti kurtarmanın reçetesi olarak dönemin aydınları Fransız sosyolojisindeki düzeni sağlama ve ilerleme düşüncesini benimsemişlerdir. Bu düşünceye paralel olarak sosyolojiye yüklenen misyon da, devleti kurtarma misyonu olmuştur. Sosyoloji Türkiye'de siyasal kaygılar nedeniyle kısa sürede kabul edilen bir bilim dalıdır. Oysa Avrupa'da sosyolojinin doğuşuna bakıldığında, sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarla birlikte siyasal nedenlerinde etkili olduğu görülür. Sosyolojinin siyasal kaygılarla Türkiye'ye girmesinin ortaya çıkardığı en önemli sonuç; sosyolojinin resmi ideoloji ile olan paralellığı olmuştur. Özellikle Cumhuriyet döneminde sosyoloji, resmi ideolojinin topluma ulaştırılması, benimsetilmesi işlevini üstlenmiştir (Durdu-Hız, 2004: 5). Althusser, ideolojiyi zihnin işleyişinin ürünü tasarımlar olarak kabul ederken, belli aygıtlarda gerçekleştiğini söylemektedir. Marksist gelenek, Devlet Aygıtını zor kullanan bir baskı aygıtı olarak tanımlarken Althusser, Devletin Baskı Aygıtı ve Devletin İdeolojik Aygıtları ayrımını yapar. Bunların ayrım noktası, işleyişlerinde öncelikle neyi (baskı ya da ideoloji) kullandıklarından hareketle açığa çıkartılır. Devletin Baskı Aygıtı, hükümet, ordu, yönetim, polis, mahkeme, hapishane vs. kurumlardan oluşurken; Devletin İdeolojik aygıtları dağılık görünümüne ve çok sayıdadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Dini, öğretimsel, hukuki, siyasal, sendikal, kültürel, aile, haberleşme ... devletin ideolojik aygıtları. Bunların dağılık görüntüsüne rağmen, egemen ideoloji şemsiyesinin altında birleştiklerini düşünmektedir (Güngör, 2001; 222). Hemen hemen her ideoloji de hayali bir çarpıtma söz konusudur. "Tasarım" olması dolayısıyla, bir tahayyülün ürünü olması da niteliği gereğidir. Türkiye'nin kuruluş tarihine baktığımız zaman da böylesine bir tasarım'ın olduğunu görmekteyiz. Bu tasarımın önemli bir ayağı da bunun sosyolojik yol ya da dil ile elde edilmesidir. Sosyolojik bir milliyetçilik kuramı "ideolojik/siyasal olguların" temelini oluşturan ortak toplumsal yapıların ve süreçlerin varlığını varsaymak durumundayken, genel bir milliyetçilik kuramı "milliyetçiliği" belki özel değişkenleri ve alt-türleri de olan bölünmez bir genel olgu olarak kavramsallaştırmak zorundadır (Zubaida, 1977; 7). Sosyolojik milliyetçilik kuramlarının ortak yönleri, milliyetçiliği dünyayı saran tarihsel bir sürece atfetmeleri ve bir takım temel toplumsal sınıfların veya tabakaların milliyetçi inanışların taşıyıcıları olarak saptamalarıdır (Turner, 2001; 99). Türkiye'de de bu sınıfın daha çok Atatürk döneminde askerler ve seçkinler olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye'deki laikleşmeyle ilgili birçok değerlendirme, kıyafete (1925 Şapka Kanunu), yazıya, örf ve adete ilişkin yasalar gibi Kemalist yasaların genel eğilimi, İslam'ın modern, endüstriyel bir toplumun ahlaki temelini oluşturabilmesi için, dini eğitimi geleneksel değerler ve kurumlardan ayırmaktır (Turner, 1974). İslamın toplumsal dayanışmaya ilişkin bu sosyolojik işlevi yerine getirebileceği düşüncesi bir sosyolog olan Ziya Gökalp'in toplum felsefesinin ana temasıydı. Gökalp'in sosyolojik nosyonları, sonuç olarak, Durkheim'in kolektif bilinç ve milliyetçilik üzerine görüşlerinden alınmıştır (Mitchell, 1931). Durkheim'de bu durum aslında daha çok ahlak ile ilintiliyken (Giddens, 2009), Gökalp'te iş milliyetçi boyutlara kaymaktadır.

Türkiye'deki siyasal ve sosyal düşünce sisteminin, devletiyle ve bireyi ile daima, tek'i ve bütünü aramak amacıyla yola çıktığı söylenebilir, özellikle de erken cumhuriyetin ilk yıllarında. Bu yüzden temel gayenin bir'liği, özdeşliği ve değişmez olanı bulmak olduğu ifade edilebilir. Oysa sosyoloji statik bir bilim değildir ve temel ilgi odaklarından birisi de toplumsal değişimdir. Türkiye ise yeni kurulan bir ulus-devlet süreci içerisinde, yaşanan tekipleştirme, insanların zihinsel açıdan da tek hale getirilmesine neden olmaktadır. Özellikle erken cumhuriyet döneminde Türkiye'deki sosyoloji çalışmalarında ise amaç, iktidara yakın olmak veya iktidarın hissesinden pay almak olmuştur. Yukarı da belirtildiği gibi Gökalp, fikirleriyle Mustafa Kemal Atatürk'ü etkilemiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda bilfiil yer almıştır. Ziya Gökalp, Durkheim'in görüşlerine uygun ve Fransa'da hayata geçirilmiş olan çağdaş bir ulus devletin Türkiye'de de inşa edilmesini arzuladı. Bu konuda aşılması gereken ve Türkiye'ye özgü olan birçok engel vardı. Her şeyden önce, Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras olarak alınmış farklı halklar vardı. Bunlardan tek bir ulus oluşturmak gerekiyordu. Bir ulus kendine özgü olan bir kültür aracılığıyla gerçekleşebilirdi. Bu konuyla ilgili olarak Ziya Gökalp, hars kavramını ileri sürdü. Her ulusun kendi öz kültürüne hars adını verdi. Türk ulusunun da harsının olduğunu belirtti. Türk halkının harsını güçstermek için Orta Asya'ya kadar uzanan araştırmalar yaptı. Bu anlayış doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Etilere, Sümerlere kadar ulaşan araştırmalar yapıldı ve bu konuda çeşitli kuramlar geliştirildi: "Türk Tarih Tezi" ve "Güneş-Dil Teorisi". Temel sorun Türkiye'nin hangi uygarlık içinde yer alması gerektiği ile ilgiliydi. Kısaca Ziya Gökalp'e göre aynı zamanda "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Çağdaşlaşmak" mümkündü. Bu süreçler izlenerek Türk ulus devleti kurulabilirdi (Sayın, 2007; 63-64). Bu anlayıştaki bir sosyoloji de, iktidarın ortağı, ideolojisinin üreticisi ve geniş halk kitlelerine benimseticisi olmaktan öteye gidemez. Türkiye'deki sosyoloji çalışmaları içerisinde egemen ideolojiyi benimsemeyen, yadsıyan sosyologlar da olmuştur. Bu kişiler, büyük ideolojilerin sözcülüğünü yapmaya soyunmuşlardır. Devleti ve egemen sistemi eleştirirken, yerine koymak istedikleri de; başka bir "eski" yapılanma çeşidinden öte olmamıştır. Yine, totaliter, bir'leştirici, ve homojenleştirici bir alternatif ileri sürmüşlerdir. Türk sosyolojisi Türk-İslam, Kemalizm-Sosyalizm, Sosyalizm-İslamcılık, Kemalizm-Türkçülük vs. gibi çeşitli ideolojik beklentilerin bir sentezi haline getirilmek istenmiştir. Ancak, sentez yapabilmek son derece zor ve riskli bir yöntemdir. Çünkü; birbirinden farklı temel nitelikleri olan düşünce sistemlerini ortak bir potaya yerleştirip yeni bir teorik perspektif ile sunmak, gerçekçi çözümler üretmekten uzak çabalaradır. İşte bu çabaların neticesinde Türkiye'de hala bağımsız bir sosyolojinin olabirliğinden söz edebilmek pek mümkün görünmemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, ona ilham kaynağı oluşturacak Batı'da bir ulus devlet modeli ve onun kuruluşuna olanak sağlayacak bilimsel yöntemler mevcuttu. Mustafa Kemal Atatürk'ün tasarladığı çağdaş Türk toplumu bu temele dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunun geldiği belli olduğu yıllarda Osmanlı aydınları; 1902'de I. ve 1908'de II. Jön Türk kongrelerini düzenleyerek (Kongar, 1982: 92-98) Türkiye'nin kaderini belirlemeye çalıştılar. 1902 Kongresi'ne ilk sosyologlarımızdan olan Prens Sabahattin damgasını vurdu. "Türkiye nasıl kurtarılabilir" adlı eserinde Sabahattin, İngiliz tipi bir liberalizmle sorunun çözülebileceğini ileri sürer: Devlet müdahalesinin asgari düzeyde olduğu, yerel yönetimlere daha fazla yetkilerin verildiği, bireysel girişimciliğin teşvik edildiği bir sistem. Güçlü muhalif grupları bu görüşlere karşı geldiler. Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında iktidarda yer alan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kurucusu Ahmet Rıza, Fransız sosyoloğu A.Comte'un düşüncelerine uygun olarak güçlü, merkezi bir devletin çerçevesinde toplumun yeniden örgütlenmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtarılabilirliğini savundu. 1908'da İkinci Meşrutiyetin ilânıyla iktidara ortak olan ve daha sonra iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, A.Comte'un fikirlerine uygun bir biçimde Osmanlı toplumunu örgütlemeye çalıştılar (Sayın, 2007; 62). Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ise devlet, siyasal ve toplumsal hedeflerini modernleşme kavramı çerçevesinde belirlemiştir. "Modernleşme teorisi", Kemalizmin resmiyet kazanışından çok sonra ortaya çıkmış olmakla birlikte, Kemalizm/Atatürkçülük ideolojisiyle örtüşen bir içeriğe sahiptir. Şöyle ki, Kemalizm, 19. yüzyıl ilerleme fikrinden İttihat ve Terakki aracılığıyla tevarüs ettiği ekonomik kalkınma (sanayileşme) ve kültürel gelişme (eğitim yoluyla bilimsel-rasyonel bir toplumsallığın oluşturulması) olmadan, siyasi sistemin demokratikleşmesinin gerçekleşmeyeceğini kabul etmektedir (Köker, 2001: 106). Özellikle bu modernleşme safhasının Türkiye'nin doğusu ile batısı arasında farklı geliştiği de bir gerçektir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Türkiye'nin doğusu genel olarak devlet destek olsun ama biz yönetelim anlayışı ile modernleşme dönemine girmiştir (Mardin, 2010). Bu Osmanlı döneminde de böyleydi, Türkiye Cumhuriyeti kurulunca da pek fazla bir şey değişmedi. Osmanlı döneminden kalan feodal yapı, Cumhuriyet döneminde aşiret sistemi olarak devam etti (Timur, 2010).

4.CUMHURİYETTEN KÜRT SORUNUNA

Aslında, Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye'nin bir Kürt meselesi hep var olageldi. Önceleri, ağırlıklı olarak entegrasyon ve geri kalmışlık kaygılarıyla ele alınan bu sorun, 1980'lerden itibaren, PKK'nın ortaya çıkmasıyla bir güvenlik sorunu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Böylece terör örgütü, Kürt sorununun karmaşık dinamiklerini unutturan bir işlev görmüştür. Güvenlik perspektifinin hâkim olduğu 1990'lı yıllar boyunca, OHAL yönetiminde Kürt sorunu teröre indirgenerek yönetilmeye çalışılmıştır. Çeyrek yüzyıldır, Kürt sorununu algılamamızı toptan değiştirecek birçok gelişme yaşanmasına rağmen, kamu otoritesinin soruna yaklaşımında terörle mücadele perspektifi ağırlığını korumaya devam etmektedir. Oysa bu yıllar boyunca, Türkiye'de ve bölgede, kamu otoritesinin soruna yaklaşımını gözden geçirmesi zorunlu kılan birçok gelişme yaşanmıştır. 1990'dan bu yana Kürt meselesine yaslanarak faaliyet gösteren siyasi hareketin söylem ve politikaları sorunu dönüştürmüş durumdadır. Zorunlu göç, Türkiye'nin ve Kürtlerin demografik yapısını radikal bir değişikliğe uğratarak ülkenin her tarafında Kürt meselesini hissedilir hale getirmiştir. 1999 yılında Öcalan'ın yakalanması PKK'nın söylem ve faaliyetlerinde ciddi bir dönüşüme yol açmış ve terör örgütünün kaderini uluslar arası çıkar dengelerindeki işlevine bağımlı kılarak yönetilmesini zorlaştırmıştır. Son olarak, 2000'li yıllarla beraber, Kuzey Irak'taki Kürtlerin özerk bir siyasi yapılanmaya sahip olmaları, Kürt sorununun bir "Kürdistan sorununa" dönüşmesi riskini doğurmuş durumdadır. Yaşanan gelişmeleri yönetebilecek dinamik bir devlet aklının ortaya çıkmaması sorunun boyutlarını arttırarak, birlik ve bütünlüğü tehdit eden bir yapıya yol açmıştır. Öte yandan Kürtlerin sözcülüğü iddiasıyla faaliyet gösteren kesimlerin etno-seküler bir söylemle birlik ve beraberliğin zihinsel iklimini tahrip eden kimlikçi siyasetleri, sorunun daha da derinleşmesine yol açmıştır (Özhan-Ete, 2008; 3). Peki Kürtlerin bir sorun olarak kabul edilmesinin başlangıcı ve sebebi nereye dayanmaktadır? Tabii ki Osmanlı Devleti ve onun devamı olarak yeniden oluşan Türkiye Cumhuriyeti'ne.

Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce, toprakları üzerinde yaşadığı Osmanlı Devleti'nde, Yavuz Sultan Selim, Kürt Aşiretleri ile alakalı sorun olmayan bağlar kurmuş ve Kürt beylerine özerk bir yönetimi vaat etmişti. Osmanlı ve Safevi imparatorluklarının Türkiye ve İran'da güç kazanmasının ardından, Kürtler ve ülkeleri bu iki güçlü devlet arasında mücadelenin odak noktası haline geldi. Kuzey Kürdistan'ın büyük bölümü Türkmen hanedanlarından zorla almayı başaran Safeviler, elde ettikleri yerleri kısa süre sonra Osmanlılara bırakmaya mecbur oldular. 1541'teki Çaldıran Savaşı, Kürtler açısından çok önemli bir tarihe işaret eder. Osmanlı Devleti, Safevilerin yükselen gücünü kontrol etmeyi başarmışsa da, bu gücü tamamıyla yok edememişti. Bu yenilgiyle Safeviler, Kürdistan'ın ellerinde kalan bölümünün önemli bir kısmını da kaybettiler. Osmanlılarla, İranlılar arasındaki savaş zaman zaman kesilse de üç yüzyıl boyunca sürdü. Çaldıran Savaşından sonra Yavuz Sultan Selim'in Kürtlere karşı takındığı tavır, İran Şahı İsmail'ininkiyle taban tabana zitti. Şah İsmail, sadakatlerini göstermekte için 11 Kürt aşiret reisini hapsedirmişti. Sonra da Kürtlerin başına Azerbaycan Türklerini yönetici olarak atamış ve Kürtleri ciddi bir şekilde dışlamıştı. Öte yandan, Sultan Selim Kürtler konusunda daha fazla uzak görüşlülük ve cömertlik gösterdi. Kürtlerin örgütlenmesine ve özerk beylikler halinde Osmanlı emperyal sistemine katılmasına razı oldu. Bunun içinde Kürt Devlet adamı İdris Bitlisi'ye güveniyordu. İdris Bitlisi'ye tanınan yetkiler Sultan'ın çıkardığı bir fermanla açıkça belirtilmişti (Jwaideh, 2007: 43-44). Osmanlılarla Kürtler arasında Sultan I. Selim zamanında kurulmuş olan dostane ilişkiler, daha sonra bozulmaya başladı. Artık Perslerin gücünden çekinmeyen Osmanlı Devleti, Kürtlerin kaderlerini Osmanlılara bağlamalarını ve kendileriyle işbirliğine gitmeyi kabul etmeyi önemsemez olmuştu. Bu tarihten Osmanlı'nın zayıflama dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar geçen sürede Kürtler ile alakalı bir çok olumsuz durumlar yaşandı¹. Özellikle Kürt

¹ Osmanlı Döneminde belli başlı bazı ayaklanmalar şunlardır: 1. Baban-zade Abdurrahman Paşa İsyanı (Musul-1806) 2. Baban-zade Ahmet Paşa İsyanı (Musul-1812),3. Zazaların İsyanı (1820), 4. Yezidilerin İsyanı (Hakkari-1830), 5. Şerefnan İsyanı (Bitlis-1831), 6. Bedirhan İsyanı (Botan-1835), 7. Garzan İsyanı (Diyarbakır-1839), 8. Bedirhan Osman Paşa İsyanı (Mardin-Cizre-1877), 9. Übeydullah İsyanı (Hakkari-1881), 10. Bedirhan Emin Ali İsyanı (Erzincan-1889), 11. Bedirhaniler ve Halil Raman İsyanı (Mardin-1912), 12. Şeyh Selim Şahabettin ve Ali İsyanı (Bitlis-1912), 13. Koçgiri İsyanı (Koçgiri-1920)'dir. Bu olumsuz durumlar Kürtlerin

beylikleri ile yaşanan iktidar mücadeleleri bu isyanların en önemli sebepleriydi. Osmanlı Devletinin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte devlet ve Kürtlerin ilişkileri farklı bir boyut kazandı.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte seçilen milletvekilleri arasında Kürtler de vardı². Tabii bu durum Kürtler için yeni bir anlam ifade ediyordu, çünkü kendilerini T. B. M. M.'de temsil etme imkanı kazanmıştı. Fakat işler umulduğu gibi gitmedi, çünkü Şeyh Said ayaklanması Kürtler ile alakalı yeni sorunları yeniden gündeme getirdi³. Gerçi bu ayaklanma ir yandan Şeriat bir yandan İslamcı bir ayaklanmaydı ama sonuç belliydi: Ayaklanan Kürtler'di. Bu tarihten (1925) sonra Kürtler ile devletin arası pek iyi olmadı ve sorunun adı bir günümüze kadar bir türlü konulamadı. Mesut Yeğen kitabında bu konuyla ilgili şu vurguyu yapar "Bir soruyla başlamak gerekiyor: Türkiye'nin Kürt sorununun nasıl çalışılması lazım? Yeğen, 1999: 11)". Bu soruya Yeğen'in verdiği cevaplar ise şöyle; Bir azınlık sorunu; Bir milliyetçilik sorunu; Geri kalmışlık sorunu; Devlete başkaldırılmışlık sorunu; Osmanlıdan kalan miras ve kültürel haklar sorunu (Yeğen, 1999). Aslında bugüne bakıldığı zaman Kürt sorunu adı altında dile getirilenlerin sadece bir kısmının konuyla alakalı olduğu söylenebilir. Belki en genel anlamda yukarıda belirtilen ifadeler geçerli olabilir fakat Kürt sorununun artık farklı bir boyuta taşındığını söyleyebiliriz. Peki bu sorunun farklı bir evreye gelmesinin temel sebebi nedir? Sosyolojik açıdan bir tarihsel analiz yaparsak şunları dile getirebiliriz:

5.DEVRİMCİ SOL VE KÜRT SORUNUNUN ONTOLOJİSİ

1960 ve 1975 yılları arasında Türkiye'de sol hareketlerin en önemli figürleri arasında Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını –Mahir Çayan, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan ve Cihan Alptekin- görmekteyiz. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamıyla birlikte sol hareketlerin faaliyetlerine bir sınırlılığın geldiğini söyleyebiliriz. Ancak sol hareketlere yönelik sergilediğimiz bu geniş perspektifi biraz özelleştirirsek sol hareketlerin kendi içinde yeknesak gibi görünen yapısının aslında o dönem itibarıyla enternasyonal sol bütünlüğüyle örtüştüğünü söylememiz mümkün görünmemektedir. Çünkü sol, enternasyonal karakterde öne çıksa da Türkiye ölçeğinde o yılların enternasyonal karakterinin yerel ve etnik karakterli hareketlere de şemsiye olduğunu günümüzden geriye baktığımızda daha iyi idrak etmekteyiz⁴. Türkiye'de sol, bazı özellikleri itibarıyla etnik temele dayalı hareketlere zemin olmuştur⁵. Türkiye'nin son 200-300 yıllık tarihinde oluşan toplumsal hareketler ve kalkışmaların günümüz uzantılarını, sol kendi kanatları arasında korumuştur. Özellikle Batı'nın "çok kültürlülük" temelinde açılımları sol karakterli olmakla birlikte etnik yapıları ifşa etmiş ve bu yapılar solun ideolojik zemininden beslenen söylemlerle bütünüyle etnisiteye dayalı, yeni şovenist hareketler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu yeni travmatik yapılar, ulus-devlet temelinde örgütlenmiş 3. Dünya/Afrika ve Ön Asya ülkelerinde ciddi toplumsal kaoslara neden olurken, ideolojik beslenme zemini olarak da sadece sol ile yetinmemekte, bunun yanında arkaik dinsel yapılarla birlikte bölge gerçeğiyle uyumlu olarak İslami söylemlere de artık yaslanmaktadırlar. Bu durumda sol karakterli hareketler hala kendilerini alışıldık sol söylemler içinde ifade etseler de, artık solun antitezi durumundaki oluşumları da mubah kılan bir eklektisizme bürünmektedirler. Bu durum etnik yapıya dayalı Kürt hareketlerinin sol bağlamında samimiyetini sorgulamayı gerekli kılmaktadır. Bu da, "Türkiye örneğinde Kürt hareketleri 70'li yıllardan itibaren acaba solu sadece pragmatik anlamda kendine sığınak mı edinmiştir" sorusunu akla getirmektedir.

Bu perspektifin günümüzdeki yansımalarına baktığımızda şunu ifade edebiliriz: Deniz Gezmiş'in sosyalist-devrimci söylemlerine sığınarak Abdullah Öcalan'ın ortaya çıkması arasında böyle bir diyalojik⁶ bağıntı söz konudur. Sol, Osmanlı toplu yapısının travmatik yansımalarından neşet eden toplumsal başkaldırıları ve bunların önderlerini; konumu ve söylemi gereği sahiplenmiş ve benimsemiştir. Türkiye solunun ideolojik söyleminde içkin olan bu unsurlar, tarihsel süreçte zaman ve zemini uygun bulduğu ortamlarda, heterodoks yapılar, şovenist ayaklanmalar, vb. şekilde ortaya çıkmış ve çıkmaktadırlar. Dolayısıyla şovenizm ve heterodoks yapılanmaya sahip toplumsal çıkışlar solun kapsamından doğal olarak meydana gelmektedir. Sol zihinlerde enternasyonal iddialarıyla yüceltilip, kabul görünken;

birçok kez ayaklanmasına sebep oldu. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmet Bozdağ, Kürt İsyancıları, Truva Yayınları. İstanbul; Ahmet Karaman, Kürt İsyancıları Tedip ve Tenkil, Evrensel Basım Yayın. İstanbul; Martin van Bruinessen, Ağa Şeyh Devlet, çev: Sabiha Banu Yalkut, İletişim Yayınları. İstanbul; Mesut Yeğen, Devlet Söyleminde Kürt Sorunu, İletişim Yayınları. İstanbul.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_mmb.tutanak_hazirla?v_meclis=61&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslak=&v_albaslak=&v_mv=&v_sb=VAN&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih=

³ Şeyh Said ayaklanması ile alakalı olarak İslamcı mı yoksa Milliyetçi mi tartışmalar hala devam etmektedir. Fakat netice itibari ile ayaklanan Kürtler olduğu için İslamcı veya Milliyetçi olması, İsyanın bastırılmasında bir rol oynamamış ve isyan kanlı biçimde bastırılmış ve Şeyh Said idam edilmiştir. Bkz. Mehmet Aydoğan, İç İsyancılar ve Şeyh Said İsyanı, Nokta Yay., İstanbul; Mustafa İslamoğlu, Şeyh Said Ayaklanması, Düşün Yay., İstanbul; İlhami Aras, Adım Şeyh Said, İlkeYay., İstanbul; Faik Bulut, Devletin Gözüyle Türkiye'de Kürt İsyancıları, Yön Yayıncılık, İstanbul; Uğur Mumcu, Kürt - İslam Ayaklanması 1919-1925, Tekin Yayınları, İstanbul. Ayrıca Cumhuriyet'in ilanından sonra Kürtlerin birçok ayaklanması olmuştur. Bunların bazıları: 1. Nasturi İsyanı (Hakkari-1924), 2. Jılan İsyanı (Siirt-1925), 3. Şeyh Sait İsyanı (Bingöl-Muş-Diyarbakır-1925), 4. Seyit Taha ve Seyit Abdullah İsyanı (Şemdinli-1925), 5. Reşkotan ve Raman İsyanı (Siirt-Diyarbakır-1925), 6. Eruluhi Yakup Ağa ve Oğulları İsyanı (Pervari-1926), 7. Güyan İsyanı (Siirt-1926), 8. Hoca İsyanı (Nusaybin-1926), 9. Birinci Ağrı İsyanı (1926), 10. Koçuşağı İsyanı (1926), 11. Hakkari-Beytüşşebap İsyanı (1926), 12. Mutki İsyanı (Bitlis-1927), 13. 2. Ağrı İsyanı, 14. Bıçar Harekatı (Silvan-1927).

15. Zilanlı Resul Ağa İsyanı (Eruh-1929), 16. Zeylan İsyanı (Van-1930), 17. Tutaklı Ali Can İsyanı (Tutak-Bulanık-Hınıs-1930), 18. Oramar İsyanı (Van-1930), 19. Üçüncü Ağrı Harekatı (1930), 20. Budan Aşireti İsyanı (Bitlis-1934), 21. Abdurrahman İsyanı (Siirt-1935), 22. Abdulkuddüs İsyanı (Siirt-1935), 23. Sason İsyanı (Siirt-1935), 24. Dersim İsyanı (Tunceli-1937): bkz. Törel, 2002: 22).

⁴ Özellikle hareketin bugün için devamlı olarak bir "Kürt" söylemi ya da imgesi taşıması bunun en büyük örneğidir. Her ne kadar farklı ideolojilere de atıf yapsa da, oluşumun temeli bu olgudur.

⁵ Burada özellikle Batı'nın etkisine vurgu yapılmaktadır. Çünkü genellikle Batı'nın içine karıştığı her olay ya ayrılıkçı ideolojilere destek olmakta ya da bir şekilde o ayrılıkçı ideolojileri sembolize etmeye çalışma amaçlıdır. Mesela geçmiş tarihlerde meydana gelen –İslami odaklı- Kürt isyanları ve bu isyanların hemen ardından Musul'dan vazgeçiş ya da Kürt sorununun da üst düzey insanların bir tarihte Diyarbakır'a gitmesi, Kürtçe konuşması, sunulan otlu peynir ile lavaş ekmeği geri çevirmemesi, sonunda da bunlardan "Sayın .....'a götürmek isterim" diye bir demec vermesi, bu tür duruma verilebilecek en güzel örneklerdir.

⁶ Bu kavram daha çok mantıkta kullanılan bir kavramdır. Mana olarak, karşılıklı bir kısır döngüye ifade etmektedir.

ona daha dikkatli bir bakışla aslında bünyesindeki her zaman aktif hale gelecek ve -solun- meşhur söylemiyle uyuşmayacak mikro yapıları görmek mümkündür. Şimdi günümüzden Kürt meselesine bakıldığında, Öcalan'la tamamen şovenist bir karaktere bürünmüş ama geçmişinde Marksist bir kimliği sergileyen ve belki de hala Marksizm'e dair bir formasyonu öne çıkaran bir Kürt hareketinin varlığı, yukarıda bahsedilen döngüyle ancak ifade edilebilir. O vakit burada durup, Türkiye ölçeğinde sol yapılanmanın yeniden daha dikkatli bir biçimde gözden geçirilmesi söz konusu olmalıdır, çünkü bu yapı, Kürt şovenizmini ortaya çıkarmaktadır. Ama Öcalan önderliğindeki Kürt hareketinin aktüel seyir içinde kısa soluklu şöyle bir betimi yapılabilir; Devrimci Türk Sol'unun önde gelen kadrosunun 6 Mayıs 1972'de idam edilmesiyse solun ideolojik zemindeki temsiliyetinde bir boşluk oluştuğunu ifade edebiliriz. Bu tarihte Deniz Gezmiş ve iki arkadaşı -Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan- idam edilmiştir.

Deniz Gezmiş'in idamından yaklaşık on dört yıl sonra şiddet dolu bir eylemin gerçekleştiğini görmekteyiz. PKK⁸ denilen bir terörist örgüt⁹ bu şiddet dolu eylemini, Türk askerlerine bir kasıtlı saldırı olarak gerçekleştirmişti. Peki, bunu yapan PKK o ana kadar sahip olmadığı gücü ve desteği o anda ve o andan sonra nereden bulmuştu? Şunu ileri sürebiliriz ki terör örgütü olan PKK ve lideri en başlarda gücünü -belki de- devrimci ideolojiden almak istiyor ya da böyle bilinmesi isteniyordu; bir *kılf oluşturmak gerekiyordu*, yeni oluşturulan bu harekete. Çünkü PKK'nın ilk bayrak motifinde "*orak-çekiç*" vardı ve Öcalan'ın bazı fotoğraflarında, Öcalan'ın arkasında Marx, Engels ve Lenin'in resimleri yer almaktaydı. Dikkat edilirse o fotoğraflarda -meşru bir zemin oluşturabilmek ve gücünü oradan aldığı kanıtlanarak adına- faşist bir ideolojiyi temsil eden ne Hitler ne Mussolini ne de faşist olmayan ama İslami bir zeminde vuku bulan Kürt hareketlerine atfı yapılabilecek bir durumu ifade edebilen ve öncelilerden farklı bir portre olan Şeyh Said'in fotoğrafı vardı, bu da onun devrimci-sosyalist bir ideoloji taşıdığı açıkça ortaya koymaktaydı¹⁰. Fakat birkaç yıl sonra ne olduysa bayraktan "*orak-çekiç*" çıkarıldı ve o ana kadar sahip olunan ve sahip çıkılan -ya da öyle gösterilen- devrimci ideolojik düşüncenin yerini; tek yıldızlı¹¹ bir bayrak ve etnik ideoloji aldı. Çünkü PKK'yı bir arada tutacak yeni bir ideoloji ama faşist bir Kürt¹² ideolojisi oluşmuş/oluşturulmuştu¹³. İşte konunun can alıcı noktası burasıdır. Çünkü ilk gücünü devrimci-sosyalist ideolojiden alan ve meşruluğunu bu şekilde kabul ettiren Öcalan, bu boş alandan faydalanmış ve teoriler üretmeye başlamıştı, hatta bu teoriler için eylemsel planlar bile kurmaktaydı. Yaklaşık on dört yıl önce gerçek devrimci ideolojisine sahip olan Deniz Gezmiş ve arkadaşları idam edildikten sonra devrimci-sosyalizm kan kaybediyordu, bu yarayı bir yerden kapatmak (intikam almak) gerekiyordu ve Öcalan'ın da en başta yaptığı sadece buna benzer bir şeydi ve bu durum da etnik ideolojiye dönülene kadar devam ettirilecekti -oluşturulan meşru durum devrimci-sosyalist rejim ile birlikte sürdürülebilirdi ancak. Dönemin şartları bu eylemsel ve ideolojik yapının oluşturulmasına ve şekillenip, sistematik hale getirilmesine oldukça uygundu. Devrimci-sosyalizm lidersiz bırakılmıştı, özellikle Doğu ve G. Doğu'da halk ile devlet pek barışık değildi. Hatta PKK'nın ilk eyleminde halkın PKK'yı (*en başlarda olmasa da*) bir efsane olarak nitelendirmesinin sebebi de, devlet ve Kürt halkı arasında yaşanan kopukluktu (Marcus, 2009)

İşte tüm bu durumların hepsi birden ortadan kalkınca/kaldırılınca, halk deyimiyle "*meydan boş kaldı*"¹⁴ ve meydanı dolduracak güçler de her zaman olduğu gibi o dönemde yerini aldı; 1972 yılında büyük bir darbe vurulan devrimci-sosyalizmin yerini, yine devrimci-sosyalizm söylemini savunan ve sosyalist bir devrim gerçekleştireceğinin iddia eden farklı bir örgüt aldı. Apocular da denilen bu örgüt 1977'de Kürt halkının düşmanlarını faşistler (Bozkurtlar ve benzeri gruplar); devletin ajanları ve onları destekleyenler; Kürt sorununu solcu bir devrimin ertesine bırakan Türk Solu ve sömürücü Kürt ağa sınıfı olarak tanımladı. Ve bu örgüt 1984 yılında ilk silahlı eylemini sosyalist-devrimcilik adına Türk askerine karşı gerçekleştirdi.

Öcalan'ın belki de çıkış noktasında sarıldığı; Marx'tan, Engels'ten vaaz verdiği ve etnik ideolojiye dönüştürdüğü devrimci-sosyalist ideoloji, onu yine de amacına ulaştırmadı¹⁵, sadece bir "*hayali cemaat*"¹⁶ düşünülüyor ya da kendi

⁷ Bu tarih D. Gezmiş'in idam edildiği tarihtir. Bunun için Turhan Feyizoğlu'nun *Deniz* adlı kitabına ve 2004 yılı Mayıs ayı içerisinde *Cumhuriyet Gazetesinde* yayınlanan dizi yazısına bakılabilir.

⁸ PKK ifadesinin alçımı şu anlama gelmektedir: Partiya Karkari Kürdistan, yani PKK-Kürdistan İşçi Partisi. Bilgi için David McDowall'ın *Modern Kürt Tarihi* adlı eserinin şu maddelerine (554-555) bakılabilir.

⁹ Terörist bir örgüt demek, devrimci zihniyetin dışında kalan ve masum insanları öldürebilen örgüt demektir. PKK bu özellikleri taşıdığı için bir terörist örgüt olarak nitelendirilmektedir.

¹⁰ Ayrıca Öcalan'ın kitaplarına (özellikle Doz yayınevinden çıkan kitaplarına) baktığımız zaman onun söyleminin -benzetme ile- felsefi bir söylem taşıdığını ve örneklerinde daha çok Sovyet motifleri kullandığını açıkça görebiliriz.

¹¹ "*Tek yıldız*" aslında Kübalı devrimci Ernesto Che Guevara'nın simgeleştirdiği bir sembol, Che Guevara'nın başlığının önünde her zaman *tek yıldız* vardı. Bayraktaki bu *tek yıldız* olayı belki de hala eski durumdan sapılmadığının bir işareti olarak anlaşılabilir ama bunun çok da inandırıcı olduğu düşünülemez.

¹² Unutmayalım ki, Öcalan'ın seçtiği ve kendisini önceki ideolojiden ayırttığı Kürt ideolojisi, ondan daha önce de Türkiye İşçi Partisinin de kendi içinde bölünmesine ve 1971 muhtırasından sonra da Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına neden olmuştu. TİP'in kapatılmasından önce sol hareket zaten parçalanmış bulunuyordu. 1967'de bazı sendikacılar hükümet denetimindeki Türk-İş'ten ayrılarak Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (DİSK) kurmuştu. Üniversitelerdeki solcu kulüp ve derneklerin sayısı katlanarak artmış, bunların çoğu 1960'ta kurulan ve 1970'lerdeki devrimci hareketlerin çoğunun içinde geliştiği bir beşik vazifesi gören Devrimci Gençlik Federasyonu, Dev-Genç ile gevşek bağlar kurmuşlardı. (Darbenin ardından Dev-Genç de kapatıldı ama taraftarları yeniden toparlandı.) Bkz. McDowall, *a.g.e.*, s. 543.

¹³ Bu ideoloji önceki Kürt isyanları ile alakalı mıydı bilinmez ama önceki Kürt isyanlarının en büyük özelliği "*İslamcı*" nitelikleri bünyesinde barındırmış olmasıydı. Öcalan'ın isyancı hareketi ise devrimci-sosyalist öğeler içermekteydi. Kürt-İslam ayaklanmaları için Uğur Mumcu'nun, *Kürt-İslam Ayaklanması (1919-1925)* adlı kitabına bakılabilir. Ayrıca Mesud Barzani tarafından kaleme alınan ve ilginç bir benzerlikle Doz Yayınları tarafından yayınlanan 2 ciltlik *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi* adlı kitap da içerisinde İslami öğeler barındıran ama arasına da Sovyetlere gönderme yapan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine genel bir bilgi için Wadie Jwaideh'in, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi* adlı eserinin özellikle 12. Bölümüne bakılabilir.

¹⁴ Murat Belge, Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek adlı eserinde 1960-1980 arasında Türkiye'de sosyalizm mücadelesine değinir. Önce TİP'ten (Türkiye İşçi Partisi) sonra da MDD'den (Milli Demokratik Devrim) söz eder. Ama durum, gelip devrim ve silahlı mücadeleye dayanır. Gerçek anlamda bir sosyalizm olgusundan söz edilebilseydi, Belge, silahlı mücadeleden bahsetmeyecekti bile.

¹⁵ Eğer Barzani ya da Kuzey Irak'taki Kürt oluşumu bir başarıya -bazıları tarafından bir başarı olarak algılanıyorsa-, bu Öcalan'ın değil Barzani ailesinin başarısıdır. Örneğin Mustafa Barzani'den -hatta öncesinden- başlayan ve içinde *İslami* unsurlarında

kendine yabancılaşan “soyut bir toplum” oluşturulmaya çalışıldı, zaten bu durum da sahip olunan ideolojinin, sahip olduğu teorinin yetersiz olduğunun ve temellendirilemediğinin en büyük kanıtıdır. Bir arada kalabilmek ya da en başlarda bir meşruluk iddia edebilmek adına, önceki sayfalarda belirttiğim gibi İslami ideolojiye de yaklaşılmadı. Aslında Şeyh Said, dinin, “insanın kendini gerçekleştirebilmesi için bir araç” olabileceğini o dönemde keşfetmişti, belki de dönemin sahip olduğu şartlar böyle bir toplumsal gerçeği meydana getirmişti ama dinin, özellikle bireyin kendisini keşfetme adına önemli bir işlevinin olabileceği, o dönem kolay kolay kimsenin aklına gelebilecek bir düşünce değildi. Birey, kendi zihninde oluşturduğu bir takım sorulara/sorunlara din ile kolaylıkla cevap vermekte ve kendisine verili olan dünyada bir şeyler kurma yoluna rahatlıkla gidebilmektedir. Din, insanı anomik bir durumun içerisinde de kurtarabilecek güçtedir, kişi dinde aşırı gitme –kendi fetvalarının İslam adına olduğunu söyleme- ve dine yabancılaşma durumundan da ancak dini yapıyı dengeleyerek kurtulabilir¹⁷. Ama Öcalan bu tür bir yapılanmayı seçmedi, çünkü o dönem dini yapıya sahip çıkanlar, o sistem içinde mevcuttu ve güçlüydü. Bu tür yapılanmanın umut verebileceği kesin olmamakla birlikte mümkün de görünmüyordu. Buna karşın Marx ve Engels’in sahip olduğu sosyalist ideoloji, hem bilimsel sosyalist teorinin gelişimini izleyen hem de sosyalistlerin birbirleriyle kurdukları politik ilişkiyi içerisinde barındıran bir ideolojidi.

6.MARKSİZM ve PKK: TEMEL ÇELİŞKİLER

Şunu ifade edebiliriz ki devrimci-sosyalizmde önemli olan ana temalardan biri de “proleter kesim” yani işçi sınıfıydı. Marksist ideolojiye göre kapitalizm kendini yok etme aşamasına geldiği zaman, güçlenen proletarya, sosyalizm adına devrimi gerçekleştirecek ve yaşadıkları ızdıraplı hayatlarından burjuva denilen “kan emicileri” sökp atacaklardı. Çünkü işçi sınıfı kapitalist güçler tarafından eziliyordu ve bu sömürüye mutlaka bir başkaldırı ya da bir direnişle karşılık verilmesi gerekmektedir. Öcalan’ın da yapmak istediği buydu. Türkiye’de o dönem içerisinde bir proleter sınıftan söz edilemezdi, çünkü oluşturulmak istenen bir işçi sınıfı, dönemin bazı anlarında yeniden ortadan kaldırılıyor ve tekrardan sil baştan yapılandırılmaya çalışılıyordu¹⁸. Yani Öcalan’ın bir işçi sınıfı yoktu, bu yüzden o da Mao gibi devrim hayalini kurarken, bu devrim inancına köylü kesim ile birlikte başlamaya karar vermişti¹⁹. Öcalan, hareketinin bir diktatörlük olarak algılanmasını da istemiyordu, çünkü –Hitler ve Mussolini örnekleri gibi- diktatörlük zorbalıktı ve bunun ortaya çıkardığı mağduriyeti savunabilmek için sınılanacak bir liman da yoktu. Diktatör olduğunuz zaman haksız da olsanız sizin dediğiniz olacaktı ve bu defa, siz, başkalarının haklarını elinden almak zorunda kalacaktınız. Buna karşın devrimci ideoloji, bir haklılığı, bir mağduriyeti ve hak kazanmak için, yani savaşmak için geçerli sebeplerin olduğunu içinde barındırabiliyordu, çünkü sömürülüyordunuz ve bu da size hak talebi için meşru bir zemin kazandırıyor. Devrimci sosyalizm savunulduğu zaman, bu ideolojiyle paralel olarak eşitlik, insan hakları, adalet, vb. konularında savunulabildiğini görebilmekteyiz. Dolayısıyla bu durumda bu ideolojiyi savunanların yanlarına kolayca taraftar toplayabilmelerine sebep olabiliyordu, velev ki ortada bir haksızlık da varsa. Solun duayenlerinin bir savunusu olan Türkiye İşçi Partisi’nin 1980 darbesiyle ikinci defa kapatılması, yine muhtıradan sonra Kürtçe’nin yasaklanması, “etnik” kavramı ile ortaya çıkarılan kasıtlar ve özellikle sol kesimin ezilmesi; 1980 sonrası oluşabilecek yeni bir hareketlenmeyi/örgütlenmeyi sol’a doğru itmekten ve sol’da oluşabilecek bir yapıya meşruiyet kazandırmaktan başka bir işe yaramamıştı. Yukarıda ifade edildiği gibi, bir proleter sınıfı yoktu ama –solun da göreliliği olarak negatif bakmadığı- Marksist doktrinlerle kolayca örgütlenebilecek bir köylü Kürt halkı vardı. Böylece hem devrimci anlayış ve ideolojiden kopulamayacak hem de –sonradan farklı ideolojiye yönelinecek olsa bile- yeni bir örgütlenme için başka bir zemin aranmak zorunda kalınmayacaktı.

Burada şunu belirtmeliyiz ki devrimci-sosyalizm, emperyalist düzene karşı bir celallenmeydi. Hatırlarsak Türkiye’de bu tür eylemler özellikle 6. Filo’ya karşı yapılmıştı. Hedefin merkezi, karşı tarafı her açıdan sömürmeye çalışan –onlara göre- kapitalist düzendi. Öcalan ise sadece kendisini meşrulaştırma gerekçesini bu olguya bağlamıştı.

---

bulunduğu bu süreç PKK’dan tamamen farklıdır. Çünkü Öcalan, kendi realitesine “din” faktörünü hiçbir suretle entegre etmemiştir. Öcalan’ın önceki Kürt hareketlerinden kuramsal olarak kopuşu ve Türkiye Devleti sınırları içerisinde oluşturulacak bir Kürt hareketi, temel manada paradigmasal bir kopuş ya da ayrılıştır. Bu hareket önceki cümlede de belirttiğim gibi “din” ile özdeş değildir. Özellikle Şeyh Said ayaklanması ya da Mustafa Barzani’nin önderliğindeki diğer Kürt hareketleri “dini” bir misyona da sahiptirler. Fakat Öcalan, kendisinin önderliğindeki Kürt hareketinin çıkış noktasını Marx’a, Lenin’e ve diğer devrimci-sosyalist ideolojilerine atfetmiştir. Bilim felsefesinde buna “paradigmasal kopuş” denilmektedir. Nasıl ki bilim içerisinde yeni bir yapılanma, önceki bilimsel teorilere konu olarak benziyor ama metod olarak farklı bir yapı izliyorsa ve bu şekilde – Kuhn’un belirttiği gibi- paradigmasal bir kopuş yaşıyorsa, Öcalan’ın da başlattığı devrimci-sosyalist Kürt hareketi bu tür bir yapılanma izleyerek bugünlere gelebilmiştir. Bu da en baştan beri vurguladığımız gibi devrimci-sosyalist ideolojinin Türkiye’de sahipsiz kalması ve bu boşluğun bir türlü doldurulamamasından kaynaklanmaktadır.

¹⁶ Hayali Cemaat ile üzerinde vurgulamaya çalıştığımız gerçeklik, Benedict Anderson’un *Hayali Cemaatler* adlı kitabında üzerinde durduğu gerçekliktir. Anderson bu eserinde “ulusun *hayal edilmiş* siyasi bir topluluk olduğunu; aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içinde olacak şekilde hayal edilen bir cemaat” olduğu üzerinde durmaktadır. Soyut toplum ile kastımız ise Anton C. Zijderveld’in *Soyut Toplum* adlı eserinde vurguladığı “karmaşık dünyada tam anlamıyla *kimlik sorunu* yaşayan ve *kendi gerçekliği yerine hangi gerçekliğin* olduğu sorusuna” cevap arayan insanoğlunun durumudur. Ayrıca *Soyut Toplum* kitabının 1985 yılına ait olan başımına baktığınız zaman kitabın kapağındaki fotoğraf size -anlatmak istediğimiz toplumsal durumu- her şeyi ÖZlemektedir. Sırtlarında pil yeri olan insanlar...

¹⁷ Dinin sahip olduğu işlevsel ve sistematik yapının önemini daha iyi anlayabilmek için Peter L. Berger’in Türkçeye *Kutsal Şemsiye* adıyla çevirilen eserinin, *Din ve Dünya - Kurma, Din ve Dünya - Koruma ve Dünyevileşme ve Meşruiyet Sorunu* adlı bölümlerine bakılabilir.

¹⁸ İşçi örgütlenmesi konusuna Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* isimli eserinde oldukça geniş yer vermiştir fakat gerçek anlamda Avrupalı bir işçi örgütlenmesi Türkiye’de hiçbir dönem meydana gelmemiştir.

¹⁹ Behice Boran, yine aynı eserinde Doğu ve G. Doğu’nun geri kalmışlığı üzerinde durur. Türkiye’nin batısının gelişmişliği ve hala gelişmesi karşısında, Doğu ve G. Doğu’sunun adeta kendi haline bırakıldığını ifade eder. Hatta şu iki cümlesi her şeyi özetler gibidir: “Televizyon cihazları bile gördüm son gezimde” (Boran 1968; 189). “Doğu ve G. Doğu emekçi halk kitleleri için mahrumiyet bölgesidir” (Boran 1968; 191). Belki de bu ifade bize Öcalan’ın niçin Doğu’yu seçtiğini açık bir şekilde ifade edebilir.

Türk ordusunun, kapitalist bir kisvesi yoktu, çünkü orduda şirket sahipleri ya da fabrikanın içini dolandıktan ve para hesabı yaptıktan sonra yeniden karargâha gelen bir iş adamı da yoktu. Ama Öcalan'ın sığındığı olgu bu değildi, o kültürel bir sömürden dem vurmaktaydı.²⁰ Hâlbuki silahların konuştuğu bir yerde insanların konuşamayacağını kendisi de bilmekteydi.²¹ Bir kere isyanın/devrimin bir arka planı olmak zorundadır, çünkü bu tür eylemsel hareketler kendisinden sonra yeniden yapılanma gerektirmektedir. Örneğin iktisadi yapılanma, eylemsel hareketlerden sonra yeni bir metot izlemek zorundadır. Öcalan'ın silahla başlattığı isyanın bugüne kadar hiçbir ekonomik sorumluluğunun ya da düzenlemenin başlangıcı olduğu kimse tarafından ne duyulmuş ne de dile getirilmiştir, aslında sorgulanması gereken husus şudur: Amaç germekten bir devlet kurmak mıdır yoksa isyan bayrağının açıldığı ülkeye elden geldiği kadar zarar vermek midir? İlk şık kabul edildiğinde, Öcalan'ın başlattığı eylemsel durumun hiçbir şekilde gerçekçi olmadığı ortadadır, her ne kadar da devrimci-sosyalizme, Marksçı, Engelsci nutuklara sığınsa bile. Çünkü bir devlet kurabilmek için ütopye olarak da olsa, bir iktisadi yapılanma planına ya da diğer sistematik yapılanmalara ihtiyaç duyulacaktır. Bugünden geçmişe ya da geçmişten bugüne bakıldığında Öcalan'ın hiçbir takdirde böyle bir ciddi yapılanmasının olmadığını, sadece militarist söylemlerle insanları savaşa sürüklendiğini görmekteyiz. Meşruluğunu devrimci-sosyalizme dayandıran Öcalan'ın böylece asıl yapmak istediğinin²² ikinci şık olduğunu ifade edebiliriz.

PKK ise daha farklı bir yapıyı temsil ediyordu, dünyanın diğer bölgelerindeki bazı benzer yapılanmalardan²³ farklıydı. Abdullah Öcalan ve arkadaşlarının öğrencilik yıllarındaki eylemlerini geçerse, 25 Kasım 1978 gecesi, Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Fis köyünde toplanan 25 kişinin bir projesi olarak başlayan PKK hareketi (Marchus, 2009), sonraki dönemde farklı boyutlara ulaşmıştır. İlk kurulmaya başladığı dönemlerde sosyalist bir kimliğe bürünmüş ve böylece periferal coğrafyada devlet ile arası açılan köylü kesiminden, kendisine katılacak olanları bulmakta zorlanmamıştır (Gürses, 2003). Var olan toplumsal, ekonomik ve siyasal yapıdan memnun olmayan bir kısım alt-orta sınıfa mensup Kürt aydınları da birçok etnik örgütlenmede de görüldüğü gibi PKK'da da öncü rolleri üstlenmiştir. Temel tez ise Kürdistan'ın sömürge bölgesi olduğu iddiasıdır. Başkaldırı feodal yapıyadır, fakat Öcalan'ın kendisi "bir toprak ağası ya da tüccar oğlu olsaydım durum farklı olurdu" demiştir. En başta bu periferal yapıyı sürdüren PKK, Sovyetlerin yıkılmasından sonra bayrağından orak-çekici çıkarmış ve ideolojik anlamda da Kürt faşizmine yönelmeye başlamıştır. İşte PKK'nın ayrılıkçı bir hareket olarak ortaya çıkması bu dönemden sonra yaşanmıştır. Ülkemizde 1990 yılları sonrası şiddetin tırmanması bir tesadüf değildir, dünya sisteminde artık sosyalizmi savunan güçlü bir ülke kalmamış, PKK'da kendini bu ideolojiden soyutlayarak, kuruluş felsefesini değiştirmiş ve şiddet içeren ayrılıkçı bir örgüt haline gelmiştir. En başlarda Kürt sorunu ile kaynaklı bir yapıdan ortaya çıkan ve iddialarını bu yönde dile getiren PKK, bir süre sonra amacını değiştirmiş ve bağımsız bir Kürt devleti düşüncesinin mimarı olmaya başlamıştır. İşte bu yüzden, bugün dile getirilen Kürt Sorunu ile Ayrılıkçı Kürt Hareketini farklı anlamak ve yorumlamak gerekir. PKK'yı anlamak, tek başına "Kürt" kavramının içerdiği her şeyi anlamakla eşdeğer değildir. PKK'yı anlamak Kürt Sorununun ve Ayrılıkçı Etnik hareketlerin farklılığını anlamak demektir. Peki PKK'yı anlamak Kürtleri anlamak

²⁰ Birol Caymaz, "Türkiye'de Vatandaşlık" isimli kitabında şu cümleyi belirtir: "Türkiye'de vatandaşlık, hukuki bağlamda tabiyet ilişkisine indirgenmiş bir olgudur. Fakat bu tabiyet ilişkisi kelimenin hukuki anlamını da aşan bir biçimde siyasal/toplumsal alanlarda kendisini yeniden üreten bir ilişki biçimi olarak belirlemektedir. Başka bir ifadeyle, vatandaş devlete tabi edilgen bir "özne" olarak kurgulanmakta, varoluşunu onu devlete bağlıyken aidiyet duygusuyla anlamlandırması beklenmektedir" (Caymaz 2007; 57). Caymaz'ın bu ifadesinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kalma bir terminolojiye sahip olduğunu ifade edebiliriz. Kısmi olarak bugün içinde böyle bir durumun söz konusu olduğu ileri sürülebilir fakat söz konusu olan bu durum, Türkiye içinde giderek azalmakta ve yerini evrensel bir vatandaşlığa bırakmaktadır. Vatandaş olmak demek bireyin sahip olduğu tüm hakların farkında olması ve kendisinin, bu dünyanın bir parçası olduğunu keşfetmesi demektir. Bunun dışındaki vatandaşlık tanımı, daha çok etnik söylemlere dayanan ve etnik istemleri dile getiren bir tanımlama olacaktır. Kültürel sömürü ile kast edilen durum da işte bu ifadeler içerisinde kendisine yer bulmaktadır. Öcalan'ın en başından beri ileri sürdüğü kültürel sömürü "Türkçe konuşmayan Kürtler, Türk ulusuna "asimile edilebilir" görülürler" tarzında bir ifade türüdür. Böylece oluşturulmak istenen etnik çatışma, vatandaşlık kalıbı içerisinde rahatça yerleştirilebilmektedir. (Haldun Güllalp'ın, *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma* kitabının 11-35 sayfaları arasında bakılabilir.) Bunu önlemek için Habermas'ın vurguladığı "devlet vatandaşlığı" kavramına bakılması gerekir. Devlet vatandaşlığı, "kişinin sahip olduğu siyasal ve özel haklarını uygun bir şekilde kullanabildiğinde özel özerkliklerinde uzlaşmacı bir düzenlemeyi elde edebilmesi" anlamına gelmektedir (Habermas 2005; 175). Bu durum hukuk devleti ve demokrasi arasında içsel bir ilişkidir ve ne yazık ki hukuk paradigmaları arasındaki çekişmeden dolayı gün yüzüne hiçbir zaman çıkarılamamıştır. Biz, bu olgusal duruma farklı bir gözle bakamayız -Frantz Fanon'un kitabı *Yeryüzünün Lanetlileri* gibi. Bu durumda devlet, elinden geleni yapmalıdır. Bauman'ın belirttiği gibi "geleneğin pespaye giysilerini üzerinden çıkararak ya da çıkarmaya çalışan halka, devletin bu kez seçeceği elbise titizlikle tasarlanmalı ve ancak Akıl öngördüğü gibi, Ortak Çıkar ölçüsüne uygun olarak" şekillendirilmelidir. İyi öğretmenlerin karşıtı, öğretmenlerin olmayışı değil, kötü öğretmenlerdir; bu nedenle, aydın devlet, yönetimi altındaki insanları gerek duydukları beceriler açısından eğitime ve onlara toplumsal açıdan yararlı ya da kabul edilebilir tarzda davranma isteğini aşılama görevinden vazgeçmemelidir (Bauman 2003; 85-98). Zira bu şekilde izlenebilen/izlenebilecek politikalar sayesinde sonradan ortaya çıkacak hiçbir güç, sosyal ve refah devletin karşısında bir varoluş eylemini gerçekleştiremeyecek ya da varoluşunu gerçekleştirebilmek için zemin bulamayacaktır. Çünkü böylece kültür ve emperyalizm kavramlarının bir araya getirilmesinin mümkün olmayacağını net bir şekilde vurgulayabiliriz. Popov, *Sosyalizm ve Hümanizm* adı eserinde sosyalizm ile ilgili şu ifadeyi belirtir: "Her şey insan adına, Her şey insanın iyiliği için" (Popov 2003; 14). Belki de Öcalan'ın yapmak istediği buydu (!!!) Popov ileriki sayfalarda da Marksist ve Leninist hümanizmin özünü anlatmaya çalışır, oldukça ateşli bir savunuya.

²¹ Şiddet eylemini gerçekleştiren bir grup, eğer bir devletin sınırlarında zorbalık gösteriyorsa ve bir Cumhuriyet'e bilerek bir kast gerçekleştiriyorsa, burada kültürel bir sömürüye karşı çıkma değil, tam aksine meşru olmayan şiddetsel bir eylemin gerçekleştiği ve o devletin/cumhuriyetin de kendisini müdafaa etmesinin tamamen meşru olduğunu vurgulayabiliriz. Bunun için Özcan Köknal'ın, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet* adlı eserinin, *Gençlik Çeteleri ve Terör Örgütleri* isimli bölümüne bakılması faydalı olacaktır.

²² Şurası sorunludur ki Öcalan; gücünü aldığı devrimci-sosyalizmin hangi açısını temsil etmektedir? Çünkü iki türlü devrimden söz edilebilir: İlki siyasal devrimdir ki, bu, liderliğin değişmesidir. İkincisi ise toplumsal devrimdir -yani halk devrimi. Ama halk devrimi için tabi ki ileriye yönelik iktisadi yapılanmadan tutunda diğer birçok yapılanmaya kadar bir ilerleme söz konusu olmalıdır. Bu yüzden geriye siyasal devrim kalmaktadır. Bu da sosyalist bir görüşle pek uyumamaktadır, çünkü gelen lider de pekala sonradan değişebilir -Lenin gibi. Ama halk devrimi gerçekleşirse liderinde haktan yana olması daha çok muhtemeldir. Daha fazla bilgi için Gordon Marshall'ın *Sosyoloji Sözlüğü* adlı çalışmasında şu maddelere (353-355 ve 676-678) bakılabilir.

²³ Burada ETA ve IRA gibi örgütlerden bahsedilmek istenmektedir. Ayrıca IRA ve ETA'nın, PKK ile karşılatırımı için bkz. Emin Gürses, *Ayrılıkçı Terörün Anatomisi: IRA-ETA-PKK*, Bağlam Yay., İstanbul.

mıdır? Bu soruya dünyadaki birkaç ayrılıkçı hareketi örnek göstererek cevap vermeye çalışalım. Dünyada PKK benzeri iki örgütlenme ile başlarsak, karşımıza ETA ve IRA çıkacaktır. Kürt halkının sorunları hakikaten büyük acıların ve haksızlıkların beraberinde getirdiği bir sorundur. Fakat ayrılıkçı Kürt hareketi farklı bir sosyolojik yapı izler. PKK'nın başında olduğu Kürt hareketi, halkın sahip olduğu Kürt sorunlarından tamamen farklıdır. PKK bir süre sonra, ETA ve IRA gibi ırkçı ve ayrılıkçı söylemler dile getirmiştir fakat bu söylemler sömürge üzerine kuruludur, ayrıca sömürge karşıtı hareketler ordu ile karşı karşıya gelmek demek değildir. PKK'nın benimsediği sosyalist anlayıştan vazgeçtiğinin en önemli göstergesi işte bu ayrılıkçı eylemlere girişmesidir. ETA ve IRA'da bir süre sonra uluslararası kabul görmüşlük vardı. Lakin PKK için böylesine bir kabul görmüşlük söz konusu değildir. ETA ve IRA için bölgesel anlamda güçlü bir halk desteği mevcuttu ama PKK için böylesine güçlü bir desteğin olduğu söylenmesi zordur. PKK faaliyetlerinin yoğunlaştığı periferel coğrafyanın, buna uygun şekil almış toplumsal yapının ve devletin geleneksel yapılanma biçiminin IRA ve ETA'nın faaliyet gösterdiği alan ile farklılık gösterdiği bilinmesi gereken belki de en önemli gerçekliktir. PKK, IRA ve ETA'dan farklı olarak bölge devletleri arasındaki ilişkilerde bir gerginliğin yaşanmasının yolunu açmış, özellikle Suriye ve Yunanistan örneğinde olduğu gibi devletlerarası çatışma olanağını gündeme getirmiştir. Bu da PKK'nın yerelliğinin ve sadece Kürt halkına mal olmuşluğunun tartışılmasına sebep olacaktır. IRA ve ETA bir sanayi toplumu ürünüdür ve güçlerini sanayi toplumlarını arttırmışlardır fakat PKK gücünü kırsalda arttırmaya çalışmıştır, bu da hem sorunların başlangıcının hem de çözümünün farklı yollar izleyeceğinin kanıtıdır. Ve ayrıca IRA'da bir Katolik-Protestan çatışması mevcuttur, PKK'da ise "yaşayan bir ilahiyat" hayat bulmuştur. Ayrılıkçı Kürt Hareketi ile Kürt Sorunun birbirinden en başta olmasa dahi, PKK'nın nasyonal-sosyalist ideolojiyi benimsemesinden sonra birbirinden farklılaşan iki ayrı gerçeklik olduğu ortadadır. Görüldüğü gibi PKK'yı anlamak Kürtlerin hepsini anlamakla eşdeğer değildir. En başta Kürt sorunun bir parçası olarak doğan PKK'nın, sonrasında aynı amaç doğrultusunda ilerlemediği ve farklı amaçlar doğrultusunda gelişmeler gösterdiği açıkça ortadadır.

7. ENTELEKTÜEL OLMAK ve KÜRT SOSYOLOJİSİ

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız PKK'nın ve Kürt sorunun sosyolojik bir tarihsel özetidir. Tarihsel sosyolojik yapının imkanları ancak bizi netice için belirli bir yere götürebilir. Fakat sosyolojinin yada sosyolojiyle uğraşan bireylerin bunları bildikten sonra, bun kendi alanı içerisine dahil etmemesi de içerlenmeyecek bir konu değildir. Bilim adamamı olmak demek sadece kitaplar arasında bulunmak demek değildir. Bilim insanlığı bir yaşam biçimi olup kendini aşma ve evrenleşmiş kişi özelliğidir. Bilim insanı özel bir yaşam tarzına ve disiplinine sahip, herkesten fazla "toplumsal sorumluluk" taşıyan ve evrensel dili kullanan ve evrensel bir kimliği olan, gerçekçi, olaylara saygılı ve her olayın bir sebepten dolayı oluştuğunu bilen kişidir. Ayrıca sürekli bir arayış içerisindedir. Sürekli doğruyu arar, bulguları çarpıtmadan her şeyi olduğu gibi yansıtır. Bilim insanının sorumlulukları sadece üniversite ve kütüphane kapılarının arkasında kalırsa toplumu yeterince aydınlatamaz. Bilim insanı kendini sadece teorik çalışmalarla sınırlı tutmayarak zaman zaman bunu topluma sunarak, topluma hizmette bulunmalıdır. Bilim insanı hümanist ve evrensel kişiliğinden dolayı farklı yaşam biçimlerini daha iyi anlar, onlara yardım elini uzatmaktan çekinmez. Eleştiri ve özeleştiriyeye açık, başta kendi çalışmaları olmak üzere olaylara ve olgulara tarafsız yaklaşarak, nesnel bir şekilde inceler, araştırır ve sorgular. Ayrıca araştırmaya başlamadan önce ve sonra bütün ayrıntıları irdeler ve sorgular, araştırma sonuçlarını değerlendirirken yapılmış olan yanlışlık ve yanılgıları açık bir şekilde belirterek kamuoyuna duyurur. Bilim insanı tarafsız ve bağımsız karar verebilir, gerektiğinde düşüncelerini mevcut anlayışla bağdaşır bağdaşmayacağı konusunda açık, net ve özgürce ifade eden seçkin ve özel kişidir. Yani bilim insanlığı bir yaşam biçimidir

Bilim insanının özellikleri arasında en önemlisi entelektüelliktir. Entelektüel bir sosyolog gibi hissetmek ve davranmak, en azından zihinsel olarak gündelik hayatın bağlarından ve baskılarından uzaklaşmayı gerekli kılmaz. Entelektüel ve akademisyen ayrımının yapılabileceği bir sınırdır, bu sınır. Akademisyen sosyologlar, kurumlarca tutulabilir ancak hayal güçleri ve çalışmaları bu kurumlarla sınırlanmış bir hale geldiği takdirde sadece bir uzman ya da teknokrat haline gelecektir. Bireysel yaratılışları ne olursa olsun akademik sosyologların, sık sık kendilerini günümüz değer sistemine meydan okuma baskısı altında hissetmeleri gerekir. Topluma yabancılaşmak şu aşamada en sorunlu mevzu olarak gösterilebilir. Üniversiteler, Bourdieu'nün ileri sürdüğü gibi bir "fildişi kulesine" çevrilip (Bourdieu-Wacquant, 2003) toplumdaki kopartılmamalıdır. Akademisyenliğin temel faaliyet alanının içinde yer alan pratiklerden her biri, kendi başına çok ağırlıklı bir konuma sahiptir. Fakat bu pratiklerden biri olan "öğretme" nin akademisyenler için ağırlığı daha farklıdır. Akademisyenliğin mesleki gerekliliği içinde bireysel/grupsal araştırma çalışmaları yapmak, bilimsel bilginin üretilmesinde çok gerekli bir boyut olmakla birlikte, öğretim boyutu aleyhine bu boyut üzerinde yoğunlaşmak, çok önemli bir noktayı görmezlikten gelmeye neden olur: Sosyoloji öğretmek, sosyolojinin etkisini genişleten çok önemli bir etkinliktir. Sosyoloji öğrenimi sonrasında öğrencilerin sosyolojiye ilişkin içerik, teori ve metodolojisine eşlik eden bakış açısı ile birlikte eleştirel düşünce, disiplini uygulama yeteneklerini geliştiren araştırmacı bakış, yaşadıkları toplumu daha iyi analiz edebilmelerini ve sosyal sorumluluklarını geliştirecek olan sosyal katılım sağlama (Aditi & Sarabia, 2005'den aktaran; Nazlı, 2007: 4) gibi nitelikler, sosyolojinin etkisini genişleten 'öğretme' eyleminin sonucunda kazanılmaktadır. Akademisyen sosyologlara yöneltilebilecek en büyük eleştiri/aşağılama, şüphesiz ki "gerçek dünyaya temas etmeyen seçkin bir fildişi kule" dünyası içerisinde yer almış olmaları ile ilgili söylem olacaktır. Toplum, bu "fildişi kulelerin dünyası" çevresinde uluslararası ya da ulusal hakemli dergilerde yayınlanan metinlerle ilgilenmez, ilgilenemez. Entelektüel bir sosyolog, egemen sınıfın gizli kalmasını istediği şeyleri açığa çıkarmaya çalışır. Gerçeğin saptırılmış şeklini kabullenmeye razı olmaz. Herhangi bir ideolojinin empoze etmekte çıkarı olduğu bir "toplumsal değerler" sistemine baş kaldırır. Gerçekten yaşanmış olan ile yaşandığı varsayılan gerçeğin saptırılmış ya da "resmi versiyonu" arasındaki uyumsuzluğu ortaya çıkarmayı kendine iş edinir. Eleştirilerinde hiçbir yasağa, tabuya itibar etmez. Sorunları ulusal değil evrensel bir şekilde ele alıp eleştirmeye çalışır. Entelektüel sosyologların en önemli özelliği diplomaya sahip olmaları ya da belirli meslek gruplarına dâhil olmaları değildir. Sosyologlar, daha çok bilimsel bilgiye sahip olmalarının yanı sıra, farklı olmalarının sebebi, onların siyasal güç ve destekleyicilerinden bağımsız olması ve onun karşısında eleştirel bir tavır sergilemesidir. Entelektüel baskın olmak, sürgün olmak ve asi olmaktır (Said, 2009).

Tüm söylenenlerden sonra yeniden Türk Sosyolojisine dönecek olursak, bu sosyolojinin bölgede pek de analiz edici ve çözümlenici olmadığı görülebilir. Sürekli olarak dışarıdan yapılan analizler ve sorunun kaynağına inilmeden oluşturulan Klasik sosyolojik yaklaşımlar Kürt meselesi ile uzaktan yakından alakalı görünmemektedir. O halde bir Kürt sosyolojinin oluşturulması ve meselenin bu tür bir perspektiften ele alınması daha rasyonel bir yaklaşım olmayacak mıdır? Peki, oluşturulacak bu Kürt sosyolojisi, Türk sosyolojisinden farklı olarak hangi çözümlenmeleri ileri sürebilir? Her şeyden önce şu an için PKK ve Kürt sorununu farklı incelemek gerekecektir. PKK belki bir Kürt hareketi olarak ortaya çıkıp Kürtlerin haklarını savunduğunu iddia edebilir fakat şu an itibarıyla Kürt Sorunu ile PKK'nın eylemleri aynı temele oturmamaktadır. PKK, artık ayrılıkçı Kürt hareketi olarak nitelendirilirken, Kürt sorununun sosyolojik ve tarihsel bir sorun olduğu net olarak anlaşılmalıdır. İkinci olarak ise oluşabilecek bir Kürt sosyolojinin başlangıcı için "Kürt sosyolojinin" isim bazında bir çekiciliğinin olabileceğinden bahsedilebilir. Sosyolojide esas olan teori üretmekle beraber o teorinin bir cezp ediciliğinin de olmasıdır. Bizden olmayan ile bizden olan ya da ötekilik anlayışını gözönüne alırsak "Kürt" ismi ile başlatılabilecek bir sosyolojinin imkânlılığından söz edilebilir. Bu şekilde başlayan bir sosyolojinin, özellikle entelektüel bir yanı da olmak zorundadır. Entelektüel söylem aynı zamanda akademik bir camia ile sürekli olarak paralellik arz ettiği için, bu söylem, ne örgütün dillendirdikleriyle ne de BDP'nin söylemleriyle benzerlik gösterecektir, lakin bu gerçekliklerden de bi haber olmayacaktır. Akademik üslup, tamamen farklı bir çerçevenin izlerini taşır. Bu kavramsal çerçevede Kürtler ile alakalı olan meseleler hem öncesi ile ele alınabilir hem de sonrası için nasıl bir yaklaşım sergilenebileceği belirlenme imkanı bulabilir, yani sorunun tarihsel sosyolojisi de analiz edilmiş olur. Tabi bu entelektüel söylemde sadece akademi değil aynı zamanda halkın içerisinde de okumuş insanlar bulunmak zorundadır, yoksa halktan kopuk bir çözümlenmenin yapılacağı endişesi ortaya çıkabilir. Aynı zamanda bu söylemin özellikle bölge adına iki önemli ayağı söz konusu olduğu ileri sürülebilir; bunların ilki din, ikincisi ise milliyetçiliktir. Kürt halkı içerisinde oldukça önemli işlevsel bir yapıya sahip olan din olgusu, oluşabilecek bir Kürt sosyolojinin temel ayaklarından ilkidir. Dinin birleştiriciliği, pasif direnişçiliği ve şiddeti önlemeye meyilli olan yapısı Kürt sosyolojinin öncelikli eylem aygıtıdır. Her ne kadar bir bilim olarak sosyoloji ile din arasında mesafeler olsa bile, din kadar eski olmayan bilimin (*sosyolojinin*), dini, ispatları konusunda referans alması kaçınılmaz olacaktır. Entelektüel açıdan oluşabilecek Kürt sosyolojinin diğer bir ayağı ise milliyetçiliktir. Kürt milliyetçi söylemi ve 'söyleyicileri' aslında, her milliyetçi ideolojinin gerektirdiği bir görevi yerine getirmekte, masal ve efsaneler kurmakta, gerçeği evirmekte, dönüştürmekte ve yeniden imal etmektedir. Bunu da ırkçılığa ve ayrımcılığa atfederek Türk modernleşmesi üzerinden yapmakta ve aslında "yol işaretlerini" farklı bir dil ile tekrar etmektedir. Fakat şu an Kürtler arasında fiili milliyetçilik hususu yerini nispeten düşünümsel ideolojiye bırakmıştır. İdeolojikleşmiş bir milliyetçilik diktatörlüğe giden bir milliyetçilikten daha makul görülebilir. Milliyetçiliğin aslında hiçbir türü mazur görülemez ama düşünümsel bir milliyetçilik, fiili bir milliyetçiliğe yer ve zamana göre tercih edilebilir olmalıdır. Entelektüel bir sosyoloji imkânlılığına sahip olan bir "Kürt sosyolojinin" örgüt ve BDP'den bağımsız bir yapı arz etmesi de beklenemeyebilir fakat bir ayağı din diğer ayağı ise düşünümsel milliyetçilik olan bir sosyolojinin, tam anlamıyla da örgütün etkisi altında olabilirliğinden de söz edilemez. PKK, halk ile devlet arasındaki ilişkilerin, gerginliklerin ya da çelişkilerin sonucunda oluşan, 1960'larda Türk radikal solunun 'ulusal demokratik devrim' tezinden esinlenen Kürt ulusal demokratik devrimi teziyle gerilla mücadelesine başlamış bir şiddet örgütüdür. Bu şiddeti, devletin otoritesine karşı önce kendini 'savunma', sonra 'denge kurma' ve 'saldırı' olarak dört aşamalı biçimde tanımlayan (Palabiyik, 2011), daha sonra temsil ettiğini savunduğu 'Kürt halkı' ile rakip Türk ve Kürt örgütlere, sonra da devlete yönelmiş, şiddet yöntemiyle sağladığı 'meşruiyeti' uluslararası alanda tanımak için kullanmış bir yapı olarak ele alındığı için, oluşabilecek bir Kürt sosyolojisi tarafından dışlanabilecek bir ihtimal olarak görülmeyebilir. Fakat Kürt sosyolojinin, bu iki yapıdan (*PKK ve BDP*) ayrıldığı temel nokta ise bu yapıların uzak duran Kürtleri de içine alabilecek bir sosyal yapı geliştirebilmesidir. Belki de en önemli ayrılık noktası, PKK'nın yarattığı "yaşayan ilahiyatla", Kürtlerin sahip olduğu İslami ilahiyat arasındaki farklılıklardır. Üretilen bu seküler ilahiyat, statüko muhafazasından başka bir olgu gibi görünmemektedir. Aksine PKK'nın yada BDP'nin iddiası ise sekülerleşen Kürtler de bu yaşayan ilahiyatla ancak özbenliklerine kavuşabileceğidir. Ayrıca bu seküler anlayış, sınıf ve ırk ayrımcılığı üzerine bina edilmiş olan bu yapıyı güçlendirme görevini üstlenir ve onu sürekli hale getirir. Ayrıca bugün Kürtler "yaşasın devletimiz" yerine "Allah devletimizden razı olsun" söylemini dile getirmektedir, belki de bu din-milliyetçilik ilişkisinin Kürtler ile alakalı olarak, Sosyoloji bilimi tarafından yeniden değerlendirilmesi gereken sosyal olgu olabilir. Türkiye'de önemli bir oranda Kürt nüfusu olduğu iddia ediliyorsa ve BDP, bu sayının çok azından oy alabiliyorsa, Kürt meselesinde eksik kalan ve kalmaya da devam edecek gibi görünen bu sorun ancak bir Kürt sosyolojisiyle analiz edilebileceği söylenebilir. Örgütten ve BDP'den farklı ve daha orta yollu bir söyleme sahip olabilecek olan bu sosyolojik dil, teorileri bağlamında aynı zamanda estetik ve cezp edici olarak da algılanabilir.

8.SONUÇ

Mesut Yeğen'in Kürt sorunu ile yukarıda dile getirdiğimiz yaklaşım artık farklı bir boyuta ulaşmıştır. Kürt sorunu artık ayrılmıştır ve sorun Ayrılıkçı Kürt Hareketi ve Kürt Sorunu olarak yeniden adlandırılabilir. Sosyolojinin de konuya yaklaşımı (*yukarıda dile getirdiğimiz gibi*) konuya daha fazla katkı sağlayabilir. Ayrılıkçı Kürt Hareketi'nin nihai noktası PKK'nın bugün ki geldiği durumken, Kürt Sorunu ile alakalı olarak gelinen nihai nokta iki şekilde irdelenebilir. Biri devlet eliyle yapılan hareketlenmeler, yani Demokratik Açılım ve benzeri yaklaşımlar. Bir diğeri ise Cenk Saraçoğlu'nun dile getirdiği "Tanıyarak Dışlama"dır (Saraçoğlu, 2011). Bu iki yaklaşım esas Kürt Sorunun konu edindiği yaklaşımdır. Saraçoğlu, Yeğen'in dile getirdiği yaklaşımların ötesine giderek, Kürtlerin artık inkâr edilmediğini aksine "Kürtler vardır ama bizden değildirler, ötekidirler" yaklaşımını dile getirmiştir. Belki de sosyolojinin konuya yeniden başlaması gereken nokta tam da burasıdır.

Türkiye'de sosyoloji; devlete bir toplum oluşturmak için toplumu incelemiş, devletin 'eski', 'geri', 'geleneksel' olarak tanımladığı tarihsel ve toplumsal nitelikleri, 'modern', 'ilerici', 'laik' vs. hale getirmeye çalışmıştır. Yani sosyoloji toplumsal kültürel sürece müdahale etmek için kullanılmış, Türkiye'deki 'modern' kimliğin oluşturulması gibi önemli bir misyonu yerine getirmesi istenmiştir. Oysa sosyoloji, 'bağımsız' bir bilim olarak içinde bulunduğu toplumu inceler,

bulgularını da kamuoyu ile paylaşır, ısmarlama araştırma yapmaz. Ancak, günümüzde sadece Türkiye’de değil, dünyanın neredeyse her yerinde sosyolojik çalışmalarda faydacılık ve sanayi toplumunun Pazar problemlerinden dolayı ısmarlama çalışmalar yapılmaktadır. 1980’li yıllarla birlikte sosyal bilimler literatürüne giren ve günümüzde üzerinde yoğun tartışmaların söz konusu olduğu küreselleşme sürecinin de sosyal bilimlere ve özeldede sosyoloji üzerinde de etkileri görülmektedir. Hâlbuki bugün Türkiye’nin en büyük sorunlarından biri Kürt sorunudur. Özellikle bölge illerindeki üniversitelerin²⁴ sosyoloji bölümlerinin Kürt sorunu üzerine yaptığı çalışmalar çok sınırlıdır. Bugün sadece Sosyoloji Bölümlerinde “Kürt”, “PKK”, “Terör” başlıkları altında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayısı 15-20 arasındadır²⁵. PKK yada Kürt Sorunu ile alakalı yapılan tezlerin çoğunluğu ise Siyaset Bilimlerinden ya da Uluslar arası ilişkilerden çıkmıştır. Bunda en büyük pay, başta akademisyenlerin olmak üzere, devletin özellikle 1990’lı yıllarda izlediği caydırıcı politikalarıdır. Özellikle 1990’lı yıllarda ve daha öncesinde Kürt konusu ile alakalı olarak çalışılan konularda hayli sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun öncesinde yaşanan benzer olaylar ayrıca bir tedirginlik sebebi sayılabilir. Şerif Mardin’in, Oya Baydar’ın, Behice Boran ve niyasi Berkes’in başına gelenler, insanları belirli konularda çalışmak için geri plana itmiştir. Ayrıca İsmail Beşikçi’nin Alihan Aşireti üzerine yaptığı çalışma sonucu akademiden men edilmesi belki de en ürkütücü örnektir. Demek ki Türkiye’de sosyoloji yapmak özellikle son yıllara kadar hala devletin insafı altındaydı, akademisyenlere biçilen görev “masa başı sosyologluğu” olmalıydı. Ziya Gökalp’ten beri sosyolojinin “bir milleti oluşturma ideolojisi” olarak kullanılması ve tercih edilmesi, bugün ki Türk Sosyolojisi önündeki en önemli engeldi. Belki bir üçüncü şık da Türk Sosyolojisinin ithal edilmiş bir sosyoloji özelliğini uzun süre korumuş olması olabilir. Türkiye’deki sosyologların çoğu-özellikle de geçmiş yıllarda- yurt dışında eğitim görmüş ve oradaki sosyolojiyi, Türk Sosyolojisine entegre etmeye çalışmıştı. Türk sosyologlarının uzun bir süre batı diliyle konuştuğu söylenebilirse, yerel bir sosyolojinin de gelişme imkânının epey zaman aldığı/alacağı söylenebilir. Yerel sorunların ithal bir sosyolojik yaklaşımla analiz edilmeye çalışılması sorunun çözümünden çok, karşısında sessiz kalmaya neden olabilir. Yukarıda belirttiğim gibi PKK-IRA-ETA farklılığı belki de bu zıt duruma en güzel örnek olabilir. Netice itibarıyla üç örgütte “terör” örgütü olarak nitelendirilmiştir fakat üç örgütün de izlediği yol farklılık arz etmektedir ve çözümleme için aynı sosyolojik metodu uygulama imkânı söz konusu olamayabilir.

²⁴ Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Harran Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, vb. üniversiteler.

²⁵ Bu sayıya yok veri tabanından ulaşılmıştır. 2010 yılında yapılan tezlerin bazıları hala veri tabanında görülmediği için sayı esnek tutulmuştur.

KAYNAKÇA

- ANDERSON, B. (1993) *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* (Çev: İskender Savaşır) İstanbul; Metis Yayınları.
- ARAS, İlhami, (1997) *Adım Şeyh Said*, İlkeYay., İstanbul.
- ARSLAN, Hüsamettin. (2007) *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- ASAD, Talad, (2007) *Sekülerliğin Biçimleri: Hıristiyanlık, İslamiyet ve Modernlik*, çev: Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları. İstanbul.
- AYDOĞAN, Mehmet, (1997) *İç İsyanlar ve Şeyh Said İsyanı*, Nokta Yay., İstanbul.
- BARZANİ, M (2005) *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi I. ve II. Cilt.* (Çev: Vahdettin İnce) İstanbul; Doz Yayınları.
- BELGE, M. (1989) *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek*, İstanbul; Birikim Yayınları.
- BİRKÖK, M. Cüneyt. (1998) *Sosyolojik Düşünme ve Metodolojisi*, Elektronik Sürüm 1.6, İstanbul. Web: www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/download/34/42
- BOZDAĞ, İsmet, (2004) *Kürt İsyanları*, Truva Yayınları. İstanbul
- BORAN, B. (1968) *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, İstanbul; Gün Yayınları.
- BOTTOMORE, Tom.(1997) *Toplumbilim*, Çev: Ü. Oskay, Doğan Yayınları, Ankara.
- BOURDIEU, Pierre.-WACQUANT, J. D. Loic. (2003) *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, çev: Nazlı Öktem, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BRUÏNESSEN, Martin van, (2006) *Ağa Şeyh Devlet*, çev: Sabiha Banu Yalkut, İletişim Yayınları. İstanbul.
- BULUT, Faik, (1991) *Devletin Gözüyle Türkiye'de Kürt İsyanları*, Yön Yayıncılık, İstanbul.
- CAYMAZ, B. (2007) *Türkiye'de Vatandaşlık: Resmi İdeoloji ve Yansımaları*, İstanbul; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DURDU, Zafer. -HIZ, Koşar. (2004) "Türkiye'de Sosyoloji'nin Kimliği", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı:12-13, ss,1-14.
- FANON, F. (2007) *Yeryüzünün Lanetlileri* (Çev: Şen Süer) İstanbul; Versus Yayınları.
- FEYİZOĞLU, T. (2011) *Deniz: Bir İsyancının İzleri*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- GİDDENS, Anthony. (2009) *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori: Marx, Durkheim ve Weber'in Çalışmalarının Bir Analizi*, çev: Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÜLALP, H. (2007) *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma*, İstanbul; Metis Yayınları.
- GÜNGÖR, Süleyman. (2001) "Althusser'de İdeoloji Kavramı", *SDÜ, İİBF Dergisi*, Yıl: 2001, Sayı: 2, Cilt: 6, ss, 221-231.
- GÜRSES, Emin, (2003) *Ayrılkçı Terörün Anatomisi: IRA-ETA-PKK*, Bağlam Yayınları. İstanbul
- HABERMAS, J. (2005) "Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak (Çev; İlknur Aka) İstanbul; Yapı Kredi Yayınları.
- İSLAMOĞLU, Mustafa, (1998) *Şeyh Said Ayaklanması*, Düşün Yay., İstanbul.
- İNSEL, Ahmet, (1996) *Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye: Kalkınma Sürecinde Devletin Rolü* (Fransızcadan çeviren: Ayşegül Sönmezsoy) İstanbul; Ayrıntı Yayınları.
- JWAİDEH, W. (2007) *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: kökenleri ve Gelişimi*, çev: İsmail çekem-Alper Duman, İletişim Yayınları. İstanbul.
- İLYASOĞLU, Aynur. (1983) "Türkiye'de Sosyolojinin Gelişmesi ve Örgütlenme Süreci", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt: 8*.
- KAYALI, Kurtuluş. (2002) "Sosyoloji Yapmak, Türkiye'de Sosyoloji Yapmak ya da Türk Sosyolojisinin Yapı Taşlarını Oluşturmak", *Sorgulanan Sosyoloji*, Ed: M. Çağatay Özdemir, Eylül Kitap & Yayınevi, Ankara, ss, 11-17.
- KARAMAN, Ahmet, (2009) *Kürt İsyanları Tedip ve Tenkil*, Evrensel Basım Yayın. İstanbul.
- KONGAR, Emre. (1982), *Türk Toplumbilimcileri*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- KÖKER, Levent, 2001, "Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 2, Kemalizm (İç.) Ed: A. İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KÖSEMİHAL, Nurettin. Şazi. (1993) *Durkheim Sosyolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- MARCUS, Aliza, (2009) *Kan ve İnanç: PKK ve Kürt Hareketi*, çev: Ayten Alkan, İletişim Yayınları. İstanbul.
- MARDİN, Şerif. (2010) *Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, çev: Metin Çulhaoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MCDOWALL, D. (2004) *Modern Kürt Tarihi* (Çev: Neşenur Domanic) İstanbul; Doruk Yayıncılık.
- MILLS, Charles, Wright. (2007) *Toplumbilimsel Düşün*, Çev: Ü. Oskay, Der Yayınları, İstanbul.
- MITCHELL, Marion. (1931) "Emile Durkheim and The Philosophy of Nationalism", *Political Science Quarterly*, C, 46, pp, 87-106.
- MOORE, JR. B. (2003) *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü* (Çev: Şirin Tekeli-Alâeddin Şenel) İstanbul; İmge Yayınları.
- MUMCU, Uğur, (1991) *Kürt - İslam Ayaklanması 1919-1925*, Tekin Yayınları, İstanbul.
- NAZLI, Aylin. (2007) "Sosyoloji Öğretmek", *Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı (Hakemsiz)*, sayı: 17, ss, 1-9. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ORTAYLI, İlber. (1983) "Batılılaşma Sorunu", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1.
- ÖZHAN, T.-ETE, H. (2008) *Kürt Meselesi: Problemler ve Çözüm Önerileri*, SETA Analiz, Kasım.
- PALABIYIK, Adem. (2010) "Sosyologlar İçin Bir Manifesto: Susmayın", *TARAF*. 07.08.2010.
- PALABIYIK, Adem, (2011) "Kürt Sorununun Çözümünde Alternatif Sosyoloji İhtiyacı", *ZAMAN*. 06.02.2011.
- SAİD, Edward, (2009) *Entelektüel: Sürgün Marjinal Yabancı*, çev: Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- SABAHATTİN, Prens. (1965) *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir*, Elif Yayınları, İstanbul.
- SARAÇOĞLU, Cenk, (2011) *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler: İnkâr'dan 'Tanıyarak Dışlama'ya*, İletişim Yayınları. İstanbul.
- SAYIN, Önal. (2007) "Türkiye Cumhuriyeti'nin Sosyolojik Temelleri", *Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı*, ss57-69.
- TANYOL, Cahit. (1973) "Türk Sosyolojisi'nin Bazı Sorunları", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, Ayrı Basım. İstanbul.
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet. (1969) *Genel Sosyoloji Üzerine Bir Deneme*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- TİMUR, Taner. (2010) *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, İletişim Yayınları. İstanbul.

- TURNER, Bryan, Stanley. (1974) Weber and Islam: A Critical Study, London, Routledge & Kegan Paul.
- TURNER, Bryan, Stanley. (2001) Marx ve Oryantalizmin Sonu, çev: H. Çağatay Keskinok, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- TÖRELİ, Türkmen, (2002) PKK Terör Örgütü: Tarihsel ve Siyasal gelişim Süreci Bakımından İncelenmesi: 1978-1998, Yayınlanmamış Doktora Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Isparta.
- YEĞEN, Mesut, (1999) Devlet Söyleminde Kürt Sorunu, İletişim Yayınları. İstanbul.
- ZUBAIDA, Sami. (1977) "Theories of Nationalism", British Sociological Association, Annual Conference, Sheffield, Mimeo.
- ZİJDERVELD, A. C. (1985) Soyut Toplum (Çev: Cevdet Cerit) İstanbul; Pınar Yayınları.
- ZİJDERVELD, Anton, Cornelis. (2007) Sahnelik Toplum: Sosyolojinin Yeniden Tanımlanması, çev: K. Canatan, Pınar Yayınları, İstanbul.